

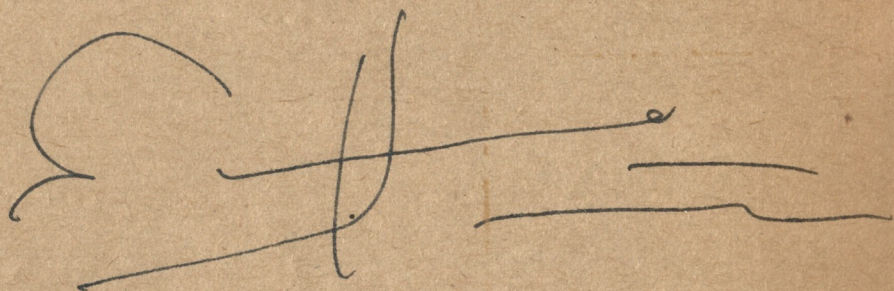
січень - березень 1990

ТУСТАНЬ

літературно-мистецький
часопис Дрогобицького
регіонального об'єднання НРУ

Рік заснування
1989

ШАНОВНІ КРАЯННІ !

1990 рік вступив у самовідроджувачу українську оселю щедрим відзначенням одного з найвеличніших празників - Різдва Христового. З віншування Богородити Христа, Спасителя світу - людство, неначе новонароджувачись, сподівається на краще в новому році.

Христос з'явився від олжі і блуду і, ми, втішаючись кожному Різдва, з новою силою віримо в його спасіння, у можливість задобрити, пом'якшити, прихилити до братолюб'я мир - такий же безликий і жорстокий.

Дуже значимим подієм стало 21 січня ц.р., коли сотні тисяч людей підтримали заклик НРУ вийти на "Українську хвилю", тим самим відзначивши 71-у річницю Соборності через злуку УНР та ЗУНР в єдиний Український Державі, яка відбулася 22 січня 1919 року.

Ми мусимо нарешті зрозуміти, що мета кожного свідомого українця / не лише за графом у паспорті/, це - іти від внутрішнього єднання, відчувачи гордість власного Я, - до єдинства Народу, з глибинним усвідомленням величчя поняття, що МИ - НАРОД УКРАЇНИ. А, звідси, значчя свою позицію, ми не вправі насміхатися, чи, бодай, зле подивитися на свого сусіда, який поруч - росіянина, поляка, єврея, татарина, угорця... Пам'ятаймо, що "вільний розвиток кожного, - запорука вільного розвитку всіх". І "взаємоближність ближнього свого, яко самого себе", - рушимо до вищої мети: "Від любові до України - до любові до Землі, Дому нашого спільного".

Цьогоріч, рання на рідкість весна, увиходить в наше єство усвідомлення, що ми не "моголи", а великий, талановитий, пісенний, працелюбний, єдиний український народ.

Разом із національним відродженням триває і своєрідне відродження Т.Г.Шевченка. Весна Шевченківських свят - це ВЕЛИКДЕНЬ ДУШІ нашої, коли людність України, яка була "віки в біді, як камінь у воді", знову бере до рук Віслюк України - "КОБЗАРИ" і по ній, від "аз" до "я", замислює над Тарасовим долею, звіряє свій шлях нинішній і на майбуттєвість.

Вибори до Верховної Ради України, обласної та місцевих Рад народних депутатів показали тяжіння громадськості до ПРАВДИ, ідеї якої принесли перемогу представникам Блоку Демократичних сил. Народ позирів Гухові, не випадково давши своє розшифрування: РУХ - Рятуйте, Україну, Хлопці.

То ж будьмо гідні такого високого і зобов'язуючого довір'я людей. Утверджуємо і творимо Добро, Честь, Розсудливість, Любов і Повагу до матері України, до всіх сухих на Кобзаревій землі - і вічні будемо.

Христос воскрес!

Кореспонденцію просимо надсилати на адресу: 293780, Львівська область, м.Трускавець, вул. Шевченка, 31, редакція часопису "ТУСТАНЬ".

З М І С Т:

СВІТ ПОЕЗІЇ

Лепкий Богдан. На Тарасовій могилі. С.3.

Петрик Михайло. Діалог. С.4.

АНТОЛОГІЯ ДВОХ ВІРШІВ: Порубій Андрій. Тустань. Ватра. С.5; Луців Леся.

Доля у всіх неповторна. Запитальне. С.6; Шимо Іван. Повоєний спогад.

Публіцистичне. С.7.

ПРОЗА

Грушак Андрій. "Сини". Новела. С.8-10.

Мельник Євген. "Один день у пеклі" /продовження/. С.11.

КРИНІЯ

Назарук Осип. Слідами Українських січових стрільців. С.12-17.

Німчук Іван. Культ поляглих героїв. С.18-23.

Мельник Євген. Воскресають там, де є могили. С.24.

Гаврилюк Михайло. Про найдавніші сторінки з історії Старого Самбора. С.25

Одяг drogobичан ХУІ ст. С.27-28.

СТОРІНКА ДЛЯ ДІТЕЙ. Христос воскрес! С.29.

Роман Марія. Матіємо писанку. С.30-32.

Демський Мар'ян. Наукове товариство ім.Т.Г.Шевченка. С.33-35.

ТОРБА СМІХУ. /Зібрав Мельник Євген /С.36.

У попередньому номері "Тустань", на стор.23, після слів: НАТАЛІЯ КОРОДІВІЙ У ЧЕРГІ, слід читати: БОГДАНА ЛЕПКОГО у ПОЛІЦІ, БОГДАНИРА ВИННИЧЕНКА у ФРАНЦІЇ! ДАЛІ - за текстом. РЕДАКЦІЯ приносить своє вибачення за допущену опіску.

9 БЕРЕЗНЯ
1990 РОКУ
МИНУЛО
176 РОКІВ
ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Богдан Ленкий На Тарасовій могилі

Тут той дужий дух,
Що почав наш рух,
Що підняв українську ідею,
Тут липем пади,
Грудь свою кріпи,
Знемошій, безсилий пігмею.

Той, що тут спочив,
Жизнь свою віддав,
Як Спаситель для рідного люду,
А ти спину гнеш,
У ярмі сопеш
І чекаєш "небесного Чуду"?

Той, що тут лежить,
Муки в вік терпить,
Дивлячись на таке покоління,
Що втерло честь,
Позабуло месть,
І приспало народне сумління.

Де ж той заповіт
З перед сорок літ,
Щоб порвати ворожі кайдани? -
Нині, як колись,
Кривда морем ллєсь
І лютують ще гірше тирані!

Де ж той заповіт
З перед сорок літ,
Щоб його в сім'ї вольній згадати?
Люди в нужді мруть
І пілють кнут.
І слухають без власної хати!

Де ж той заповіт
З перед сорок літ,
Де ж тоті незабутні глаголи? -
Всьому винні ви,
Плеканці Москви,
Скандинавські нападки, монголи!

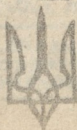
Замість люд вести,
Перед ним іти,
Як стратеги ко бою за волю,
Ви задля вигод,
Як безумний скот,
На ворожий бік претесь юрбою.

Що вам честь, що люд?
Там достатки ждуть.
Там відзнаки, хрести, нагорода!
Патріотизм - сміх,
Зрада то не гріх,
Ви і батька вб'єте для вигоди!

Та прийде кінець,
Та урвєсь терпець,
Та настане день слушний відплати,
То ж у кого честь,
В кого совість єсть,
Хай виходить завчасу на чати!

Бо життя і час
Не чекає нас,
Тільки вічно іде своїм ходом -
То ж у кого честь,
В кого сером єсть,
Хай іде з своїм власним народом!

1903 р. _____

ДІАЛОГ

Михайло Петрик

"Чого стогнеш, чого плачеш, рідна моя ненько?
Чого б'ється і тріпоче пташкоч серденько?"

"Бо ятриться далі кров" в грудях стара рана,
Бо не даłam тобі щастя, дитино кохана".

"Плюндрував мене той перший, плюндрувала друга,
Розривав мою душу невимовна туга...
Та виландують знов руки вперто і завзято
Славних пращів великих сліпі онучата.

Засівали мене рясно в 30-і кістками,
Знівечили тепер тіло АЕС-боляками.
І тече вже в моїх жилах не кров, а отрута,
Не виросте в Чорнобилі і зелена рута.

Засихають мої груди, зелені Карпати.
Перестали мої люди бога шанувати.
І живуть, як бузувіри, нелюд став героєм.
Нема правди, нема віри - все покрите гноєм.

Встань, Кобзарю, встань, могутній, встань та я подивися:
Де сини мої великі, чи перевелися?
Де діла їхні славетні, їхні думи, муки,
Чом козацькі могили обживають круки?

Хто пророк мій, де глешатай моєї недолі,
Хто позбавив мене сили, хто позбавив волі?
Чому мої рідні діти, сини і онуки
Не сплетуть навколо мене воедино руки?"

"Не квили, моя кохана, ненько Україно,
Розтерзана, занедбана, моя батьківщино.
Не в усьому тому винні нерозумні діти,
Що ти мусиш разом з ними нині жити і тіти.

Розкидала їх світами недоброя доля,
Розігнала по чужині каторга я неволя.
Та не вмерла в їхніх душах віра і надія -
Що збудеться твоя давня заповітна мрія.

Подивися лишень добре - он цілі народи
Піднялися величаво у вогні свободи.
Від молдаванина до ріна все зразу ожило,
Твої розбуджені пращуки підняли вітрило.

Оживає душа наша, воля оживає,
І нема тому спочину і крав немає.
Наша дума, наша пісня не вмере, не загине.
Воскреслає добра слава, слава УКРАЇНИ!"

М.Г.Петрик працює заступником головного лікаря Дрогобицької районної лікарні. Перш "Діалог" був покладений на музику викладачем Дрогобицького педагогічного факультету Лідією Кобільник і виконаний нею на I фестивалі української пісні "Червона рута" у Чернівцях /вересень 1989 року/.

Антологія двох віршів

АНДРІЙ ПОРУБІЙ

ТУСТАНЬ

(М.Лавів, студент Львівського університету)

Давним-давно, із нетрів мли,
Сюди, в Карпатську далеч синю,
Майстри і ратники прийшли.
На скелях возвели твердиню.

"Тут стань!" у горах чувся клич.
Тут дичини і волі густо.
І цю фортецю нарекли
Одним коротким словом — ТУСТАНЬ.

Вона росла у висоту,
Мов храм і мужній і побожний,
Щоб у тремкій шанобі тут
Спинався кожен подорожній.

Якщо це наш земляк, — русин, —
Нехай він гостем званням буде.
Та, встануть вої, як один,
Коли прийдуть захланні люди.

Відчує ворог нашу твердь
І шал мечів і грізні стіни.
І тут свою ганебну смерть
Від горлах русичів зустріне.

ВАТРА

Є в нас одна завітна ніч, —
Як рання осінь завітає...
При ватрі вломиників на плаї
постануть вої з тих сторіч.
Виблискують їх лати й шати.
Хоробра пісня зазвучить.
Списи. Шити. Мечі булатні.
Стяг синьозолотий майорить.
З пітьми фортеця виринає.
Русини йдуть за рядом ряд.
Відкрита брама їх чекає...
Розпочинається обряд.
— Хто ви? Ізвідки? Що за люди?
Спинає воевода рать.
— До Вас прийшли ми без облуди,
Аби святиню зманувать.
Знімає лицарство шоломи
пред срібним ідолом, мов сніг.
Дари кладуть йому до ніг.
Жертовний добувають плам'я.
За тим, круг ватри молоді,
під "поховання" сичів,
Біля дівчат присядуть вої,
жити відклавши і мечі.
Скликає в гурт пісень приманка.
Забави. Танці. Сонця схід.
И разом із проблиском світанку
Відходять вої днесь в похід...
Чи так було? Чи я намірив
цей епізод із небуття...
Чому ж так ватра серце гріє —
моє, твоє, його життя!

Де ти, моя стежино...

А.Малишко.

Доля у всіх неповторна.
Доле, мій шлях підкажи.
В далечі-тьмі незорій -
Безліч доріг і стежин.

Кожна стежина - єдина.
Кожна дорога - життя.
Глина і камінь, камінь і глина -
То все моє майбуття.

Тільки надіюсь і вірю,-
Вірю, що стежка моя
Не заведе мене в прираву,
Не закілять, мов змія,-

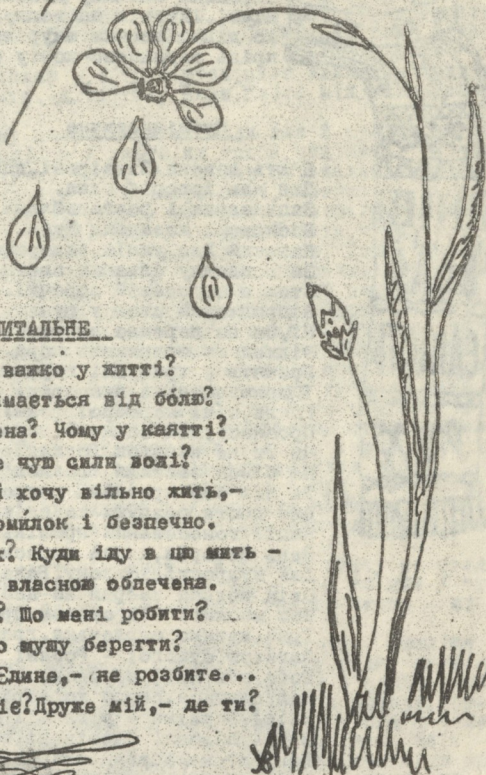
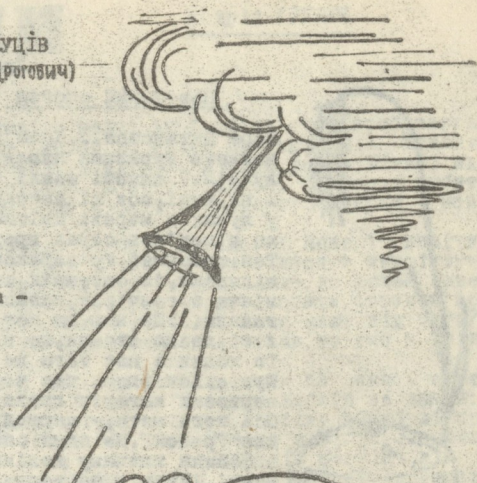
Де ні рятунку, ні спасу...
Сліпку в довколишній млі.
Боже, не дай мені власти
десь на міщанським гнилі.

Бо як болото затагне,-
Вирватись з нього - дарма.
Знат,- хто тиш так багне,-
Тих не дізветься сурма.

Прагну борнем радіти.
Сурмо, збивай якорі!
Доста, брехні заповітній,
Гнити у наших дворі!

ЗАПИТАЛЬНЕ

Чому мені так важко у житті?
Чому усе сприймається від болю?
Чому не впевнена? Чому у каятті?
Чому в собі не чую сили воли?
А я ж хотіла й хочу вільно жити,-
Красиво, без помилок і безпечно.
Де вірний шлях? Куди іду в цю мить -
Невпевненість власною обпечена.
Кому що винна? Що мені робити?
Де частя, те, що мущу берегти?
Життя одне!.. Сдине,- не розбите...
Де ж Ви,- надіє? Друже мій,- де ти?

Іван Шило

Повоєнний спогад

(«Третьяківц, засідничий АРК
санаторію, Берізка»)

Пора дитинства... Край далекий, —
мохнате буркання джмелів,
духм'яні пахощі землі
і ми, худі, мов-ті лелеки,
у луках а мареві квітковім,
що в пам'ять серця проросли.
Там, повоєнні, тривершкові
підпласки, із останніх сил,
м'яча з ганчірок, галасливо
ганяли... Що нам до корів!..
А ті, давно втекли, ще в зливу.
Та ходен з нас того не вздрів.
Пусте. Хоч вдома нас чекала
нервових матерів гроза...
Ось ноги мити, — справді кара
для "репок". Не одна сльоза
вкροпила глиняну долівку.
Нічо... Хутчіш на теплу піч
до діда. Казочки шнурівка —
крізь каганцево-ковту ніч.

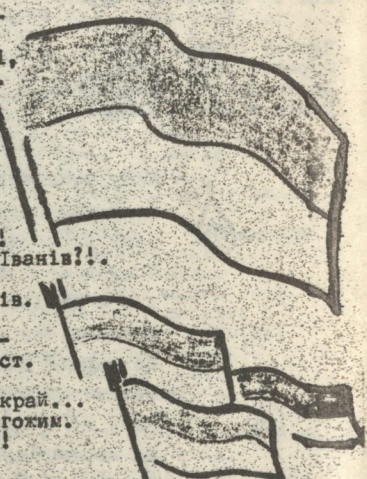
х х х

Публіцистичне

Б'ють дзвони. Зневірені, встаньте!
Дає нам історія шанс.
Зацькована і розганьблена —
Воскресла козацька душа.
Низький Вам уклін, запорожці,
За спадщину славних звитяг.
Стою в вишиваній сорочці.
Відроджений стяг у руках.
Ні, Ви не даремно виирали, —
Відходять принижень пора.
Бринять у тризубці хорали
І золотосинь в прапорах.
Глянь, Січі хороброї фани!
Проснися, мій сплячий народ!
Чи ти не нащадок Богданів, Іванів?..
Не бійся засилля "господ"!
Та лиш без кривавих погромів.
Вже доста розпуки та сліз.
Наді! тонесенський промінь, —
День Виборів, днесь першоміст.
Дай мудрості, кожному, Боже.
Свій погляд зверни на цей край...
Нас множить під стягом пригожим.
Грай, музико серденька, грай!
Запитую сущого: — Робиш?
Роби, аби мрії збулись.
Відроджуйся, серця хоробрість,
Всіє! Вкраїни — у глибо у вись.
Б'ють дзвони! Зневірені, встаньте!
Дає Бог найостаннійший шанс.
Шалійте, кати-супостати.
Світкує козацька душа.

х х х

Ілюстрації по-вигляду двох віршів — І. Шило

Новела

І. Зранку-порану молочарня оповіла селу: до Корбики сини прибувають. Зразу всі тріє. Отой середуший, Сларко, ще вчора приїхав. Від великих світів, кажуть. Виділи'го на стаціі, в автобус пхався, що до Літині їде. Там живе його брат, старший. Михайло. В прийми пішов. На фермі робить. Його жона вчена - на фельдшерському пункті за лікаршу. Стефан - наймолодший, в академії вчиться.

Люди мекітрають: як ото Корбики їх буде приймати? Може, і вицїти не захоче, говорити не стане. А що, має зачим: натовклася в житті, згубила геть-чисто, згризлася на тріску, заки їм ради дала, до липей довела. Скільки, було, тих колосків назбирати, ночей не доспати, страхів перебути, аби голод не мали, големи-босими не були. А що мала від того? Як витяглись трохи, зредиса на ного, розбрелися свїтами, то вже і свїтлицю забули...

Ще той старший, Михайло, що у колгоспі, нерідь-коли на якесь сято мамі з'являвся. Радше - під осінь / синова і онуки дороги не знали: далеко.../. На хвилю присяде, яблук, груш напакує, часнику і цибулі прихопить, картоплю сітку напхав /половина його, хоч не з міста, землерук не марудить.../, одово-два кине - і вже по параді: ні тїні від гостя. А її Сларко, отой запінічний, за десять років лиш два-три рази додому прибився - по телеграмі. За наймолодшого, Стефка, не може і казати: загирився в науках...

Буває, дерево за тин пересадив - і то віттям, наче хвиля, на подрїв"я спливає, мов би проситься в хату. А то таки люди, свїте мій ясний, сини твої рідні...

Гай-гай, кому це повів, кому ся поскаржив? Коли вже я сусіди не ті, до колись. Бувало, сірників, солі, ба і нафти, як треба, наділять, січки наріжуть, щоб в скруту позичуть. Тепер же, оно, як позашальовуються високими парканами, потупаються в телевізори сині, повмикають магнітотони скрипучі /де їм до хорів?../, кричи не кричи - небагато азвється, проси не проси - помочі не чекай. Мов з крайньої хати, чужі...

З наймолодшим сином Корбики клопотів мала не густо. Добра дитина була: служняча, потульня, у всьому помічна. Головне, до книжок не треба було загнати - сам собі раду давав. А коли посидала до першого класу, найбільше за рахунки боялася, бо сама їх не знала. Перші тижні сторонилася вчителів - лихого слова лягалася. А коли її вчителі та "добридені" казали, хвалили файну дитину, сподобалося на батьківські збори ходити. Мала себе за гординю, рівно, мов веретено, носилася селом. Аякже, було, то чому: син її в школі найліпше рахункову таблицю знає...

Любила його з-поміж дітей чи не найбільше. Може і не так, бо в матері усі діти однакові. Але ті перші скоро дорослими стали, до власних осель потягнулись. А Стефко знайшовся вже пізно, у сорок п'ятім.

Ії Климко, як бувши при фронті, на часину-другу до хати засїв /стороню села їхня частина проходила/, - хлопцьки добрі - не знала, де'го подіти, як цілувати! Дерунів /свято ж! /напекла, поливки наварила, четвертинку десь розкрутила, сінник свіжим сіном напхала... і окила хата, звеселіла!

А як відцикали ходики якусь там часину - і білого свїту не стало: попроцалася за селом зі своїм Климунцем бідама Марина. І то вже /чи знала?.. /назареш. Кажуть, десь не на нашому полі голову склав - ні одвіту, привіту з тих пір.

Заки чоловік ще при хаті крутився, то жилось їй трохи тепліше: як-не-як якусь копіячину чинну заре до господи приніс, біди хатні ділив, самоту відганяв. Роботу маж неперербіну: у кузні в поміч ковалю був. Мали люди до нього. Кожен з своїм: одному треба мотику, другому вили, іншому рашпіль добротний чи ще щось таке. А що сім'ї ділилось, то і хати, як гриби, одна попри одну росли. А як виросла хата, то і щось на подрїв"я просилось: стаєнька худібці, дровитня, а чи криниця. Відаж, криниця немало робіт йому додавала: жураля встановити, піддашня стягнути, стовпи бляшам обкути, до коловороту корбу змаєстрити. І хто б не просив - легко чи важко - ніколи відмовити знички не

мав. Проте, чи не найбільше людям корби робив /мабуть, через це й Корбон залишився.../. Правда, за роботу тото грошей люди не густо платили /самі бо не мали/, та все-таки щось за день накапало. Грім до гроше-копійка росла, маду-помалу нужду відганяла, двері силу давала...

Без Климуця, йой, намоталась по людях - своїх і чужих: комуся доброту мусіла відробити, а в когось а своєю копійчини захити. Не раз, бувало, ніченьки не доспить, страгоньки не доїсть. Вже трохи пізніше, як варилухов мали, легше було. Люди з охотон брали її: смачні страви варила, ладно весільні столи накривала. Ще й в когосьні нормі лад мусила дати - аж руки горіли! Ах, навколо встигала, бо мусила так: чотири роти їсти просили, з дня на день хата сята чекала.

Правда, нинька, дочка її, помагала їй, як могла: їжу доварювала, в каті порядок тримала, козу припасала, молодших себе братів гляділа. Працьоти-та була, гоїйна у всьому. Одну лиш хибоньку мала: хорувала тяжко - на грудну жабу. Так і лишилась небога без пари. Бо хто, скажіть, хотів би таку за бабу взяти - слабу та бідну? Мала, правда, кілька знайомих, та й то лише так - весілля не вийшло, бо зачухи з дітками хрипи у грудях, ноги мовчки двері шукали... Померла бідачка в одну із субот глибокої осені, так і не дочекавшись материнського дастя...

2. Це присмерк добре ранку руку не подав, як старий Тимко уже своїм Лиску на толоку гнав. Високий, худий, він ледве ноги волік. Не лядина - здається, знак запитальний. Хоч лицем це не дуже потертий, а очі зведе - завзятий горить, проте сумну долю свою йому ніяк не сховати: відразу видно, що біди а о г о його добре тоєкли!...

Як з лісков Корбихи вже порівнявся, з вікон світло сипнуло - аж очі запнуло. Трохи ходу пригасив, серце пурх-пурх, мов перепел, по милах тепло розтеклось. Не стямився навіть, як ноги самі на подвір'я кроки стелили. Спинився на мить, трохи подумав: "Ні, наа буде вже потім", - поплескав Лиску своїм а далі потовкся.

До Марини Тимко довго серцем болів /гожа дівка була/, навіть батькам її в зяті набивався, але не взяли: поля, хати не чав, жив між чужаки, як будяк на висоні: хоч без потреби, все ж хтось притне... Та а сусідський Клишко тоді вже Марину очима спинав, а чужих відганяв.

Вже по війні, як за Корбон слід загубився, Марина не проти була би вийти за нього. Брати не хтів: біля серце носило, а душа гордість ще мала. Та й Марина непевно себе почувала при ньому. Чи той його біля серце їй краєв, чи нерішучість їй руки в'язала, а чи незгода батька-невьки їй душу гнітила - хто його знає?!

А все ж, коли раз весілля робила, таки в Тимка Судими допомоги просила: дров наколоти, столи позбивати, накриття для танців зладнати та ще а нашої, старовинної, заспівати. Трудився тоді, як родич неаближний, в усьому раду давав. А вона кожного разу на нього очей не згела - усе їй поріки важкими були...

Коли сонце - велике, червоне - за причілок Корнилинської хати чіплялось, ступив Судими на обійстя Марини. Хоч, може, душев чувєв, мо не гоже, та ноги самі в хату просились. Себе перемігши, сінешні двері турнув. Зсередини винуло кислим борцем, прогірлим зерном, прілісто бурячиння. З-під ніг сполехено кіт на горіще мигнув - винузатець не одних було, оверок: тому дитину подряпав, іншому курча задавив, а декому а глечик сметани розбив.

Як темнів сінем всього облягла, Тимко загував:

- Марино, го, чи дома єстєсь?!

Натомість лиш стогін почув. Не втерпів-таки, до хати забрїв. Стара Корбиха тулилася на лежану, в шалянорії хустині, у блузі в горошок. Стогоном тиму будила, очима сумно водила. А поруч неї на табуреті хиталася стара Семениха. Суха, як щіпка, довга, мор кочерга. Раз у раз ринняком з слабкої мухи зганяла. Очіма дино торкнулась Тимка, аж його наче струмом пройняло.

Було тої миті йому якось не дуже з руки. Ніколи до того, знай, не потикався сюди, теперки, дия, та припався. Буз би хоч родичем їй чи сусіда недалньні? А то собі тек - ні сіло, ні пало...

"Може, і справді незручно йому бути отут? - в ту ж мить друга думка тоту, першу, гасила: - То й що, що незручно? Може, востаннє бачу її. Коли все життя, як лис, бокував, то хоч попрощаюсь тепер, а то, стрівшись десь там, ніяково буде якось перед нею і богом...".

Стара Семениха щось шелеснула під ніс й ще раз, тепер вже в пів-ока, глипнула на Тимка. Проте той погляд її ніколи вже не брав. Хоч знав, добре знав, що колись його влодобала собі. Батьки її навіть їм прибудову при хаті зліпили, добрий наділ у полі відбили, гостей на весілля серед села перебрали... Дак, знай, не скотів бідний наймит ласки багатших за себе прийняти. Очі його, знай, не могли не добачити, що їхня Мокрина на язичок до-обре лихов була, не того, так того при місяці близько до себе тулила... До того ж, з ним, тоді молодим, сповненим сил, голим на вроду, не порадилися навіть, самі усе порішили. А що він - жабрак нам якийсь, нероба сусвітній, що милості мусить вамій радити? Ну, що з того, що в самого ні кола, ні двора?... Аби вдатні руки були, душа чиста, твердий розум міцно діло тримає, потроху щось можна нажити, позовлі злидні прогнати.

3. Раз попри раз хатні двері рипіли: то сходилися односельці - дальні і ближні. Несміло всідалися на бамбетлі, що, здавалось, давно до музею просився. Скорботне мовчання котилось їхніми лямками, аж очі во-голи.

Хоч як, знай, не важко жилося Марині, зате відходилося легко. Лемала собі, як покута: щоби низько запали, чолом зболені хвилі котилися, а очі, чисті та тихі, чеканням світилися. Що коїлось в баби в душі тої миті - ніколи нікому не знати. Ні синам, ні селу, ані всьєньому світу.

А чутка про те, що баба вмирає, щораз більше збирала людей. Ось усього села: з Кута і Гори, Лепехівки та Крутів. Сходчани поникло плечі несли, головами сумно вітали. Декого з них, легких на слово, до балачок хилило:

- Диви-но, як жмари, сільчачан нанесло, в їх все немає, синів...

- Ага, то, видать, Каська Зеруличка винна: запізно, наперед, телеграму пу-стила.

- Говори-говори, фаяні то діти, що телеграф питають, як ото стежку до мамі треба шукати...

- А дійсно, бо факт! Теперки, що діти, що птиці - одно: хукай не хукай на них - хосен маєє один. Бо як зросту трохи візьму, наготу в моду вберуть, в світ за очі летять, з рідним гніздом не простившись.

- Та воно так, проте, слава богу, не всі. А ті, блудні сини, хоч би на погріб Марини поспіли...

- Та цитьте, баби, он людини геть зле, а ви... - хтось пробував був тоту ріку просторік загатити.

Тимко Сулима тих балачок, можливо, не чув. Невеселі думки йому душу гнітили. Ще вчора-сьогодні бодай у думках він міг прийти на розмову, а завтра, напевне, фертік по тому. Здавалось йому, що з відходом Марини світ стане йому нешироким, як міст, і вузьким, наче кліть. Ще досі йому най хоч промінець, але душу теплий, старості силу давав. Буде сам, як па-лець, тепер - ні жони, ні сестри, ні братів, ні дітей, хоч за віком йому давно я онуків би мав.

Кожна думка в Тимкові давні сили будила, теплий спогад носила, дні гортались йому, як картинки в кіно. Ось Марина уся - усміхнено-молода. Тепла хвиля коси спливає з плеча, гінкий стан оперезаний крайком-злотом. А очі її, несмілі та тихі, горять, наче мак.

З сухих дідових вуст, що здригнулись, мов нерв, вирвалися раптом слова:

- Рідна моя...

Ті слова, наче грім, сколихнули усіх, зняли шепіт тукія, мовби вулик веснон.

Проте Марина, напевно, вже того не чула: їй у цю мить, може, востаннє плакати захотілось, але та, остання сльоза, більш не текла, бо сльоза вже ота - сухою була...

- Сини мої, рідні... - лиш зболені відчай забився крилом, крізь зде-влені губи насилу прорвавшись, а очі її, тривожні й ясні, до дверей, вікон побігли, навічно застигли, як скло...

Літо 1986

м. Дрогобич

Один день у пеклі

(продовження)

Евген Мельник

... Він несміливо переступив поріг, розгледівся. В коридорі вже нікого не було і лише мерехтливі жарівки під круглими металевими тареллями, хитаючись чи то від протягу, чи то самі по собі, створювали на стінах химерну гру світла і тіні. Мовленнє не долітало до його вух. Великий Будинок і увесь світ був сповнений глухонімим тишем...

Передчуття тривоги, мов хвиля, знову огорнуло його. Неповно ступив декілька кроків і раптом почув, ніби хтось йде за ним. Він увесь напружився і рвучко обернувся. Нікого. Зробив ще декілька кроків і збогнуж, що під сірим, похмурим склепінням віддунує його власні кроки. Зазирнув в одні двері - пуста, зазирнув у другі - тільки якесь ламіття розкидане по підлозі. От і сходи. Мов сліпий, тримаючись за поруччя і намагаючись ногами сходинки, почав обережно спускатися вниз. Пізніше, через багато років, він не раз запитував себе: "Чому не етівав чимдуж звідси, як інші? Яка сила потягла його вниз, до самого дня пекла?". Можливо, він інтуїтивно прагнув пізнати недоступне іншим? Але чому стільки літ він мовчав? Боявся? Чого? Можливо того, що відкрилося йому у той день, що мучило його всі ці роки, приходило у сні, примусило замкнутися у собі. Чому він не повернувся назад, коли в кінці сходів настовхнувся на оббиті залізом двері? Він наліг плечем і двері повільно, зі скрипом, наче не бажаючи випускати його, піддалися. В обличчя вдарив солодкувато-м'ясний запах, а очам відкрилося просторе підземелля. На висоту людського зросту приміщення було засипане чимось білим, немов би цукром, і тільки по під стінов залишався вузький прохід. Ноги відразу вгрузили у щось в "язьке". "Для чого стільки цукру?". Взяв жменя білого порошку і лизнув. Наче вогнем обпекло язик і піднебіння. "Та це ж вапно!" - стиснув долоню і з огидою відкинув грудку. З того місця, де вона впала, на нього пильно дивилися сповнені жаху очі. "Привиділося, чи що?". Він змивав руки шар вапна і заціпенів: білі, без жодної кривинки обличчя, поспінілі, скручені дотом губи. Наче безумний, він почав розгрізати вапно. Його руки настовхувалися на людські голови, руки, ноги, тіла, що були скидані на одну купу. Він не відчував болю, коли колючий дріт, наче пазурі хижого звіра, впирався у долоні. Нарешті щось привело його до тям. "Втікай, закрий очі і забудь!", - говорив один голос. "Стій, дивись і запами'тай!" - переконував другий і він стояв і трусився, наче у лихоманці. "Боже праведний! То нелюди! Кари катом, кари!", - важкий стогін виривався з груди. Тримавчись за стіну, він рушив до дверей у другому кінці підземелля, звідки пробивалося світло. Щось в "язьке" тримало його за ноги, наче не бажаючи випускати звідси. Проте він не звертав на це уваги і лише змишавши у сусіднє приміщення, поглянув на свої чоботи. Вони були червоні до кісточок, з попримпльваними червоними грудками. В очак раптом потемніло, коліна підгнулися, він важко опустився на долівку і полинув у забуття...

... Яскраве сонце немилосердно кидає проміння на розпечену, потріскану землю. Він стоїть на високому березі моря і вдивляється у безмежну далечину. Морський вітер час від часу приносить миттєву прохолоду, він поривається кинутися до води, та якась сила стримує його. У безжарному небі з'являється видіння. Ось проносяться чотири вершники, сіючи навколо себе смерть, а ось багатоголовий червоний дракон летить над землею, хвостом стягує з неба зірки і кидає на землю. Дракон відкриває страхотливу пащу і поглинає нескінченні людські лави. Чийсь голос промовляє з височини: "Отож, веселіться, небеса і ті, хто живе на них! Горітим, хто живе на землі і на морі, тому що до нас пришов диявол у сильному гніві, знаючи, що не багато йому залишиться часу!". "Звідки ці видіння, чия це голос? Невже справджується пророцтво?", - наче струм пролив від п'ят до мозку і він відкрив очі. Видіння зникли. Перед очима - загрозоване віконечко, мерехтливі жарівки, сірі стіни з пообдуваним штукатуркою...

/ закінчення у наступному номері /

Осип Назарук

Слідами Українських Січових Стрільців

Шановний друже! Наш часопис починає друкувати уривки з книги Осипа Назарука "Слідами Українських Січових Стрільців", виданої у Львові 1916 року. Книга написана у формі щоденника на основі своїх вражень, а також розповідей безпосередніх учасників боїв, з якими автор зустрічався під час перебування / з 30 травня по 5 липня 1915 р. / в Замковій Паланці, коло Мукачеве, де базувався Січовий Кіш У.С.С. Сформований у серпні 1914 року як бойова частина австро-угорської армії, Кіш У.С.С. відразу ж взяв участь у битвах з військами царської Росії. Найкровопролитніша битва відбувалася з 27 квітня по 3 травня на Маківці, де погано озброєні, недосвідчені юнаки показували чудеса героїзму, відбиваючи наступ переважаючих сил ворога. Ми враховуємо, що наш читач майже не знайомий з цими подіями, тому розділи книги будемо подавати не послідовно, а у відповідності з хронологією подій 1914 - 1915 рр.

XIV Зі Львова до Страбичева

... Отсей начерк суцільного руху наших стрільців, котрий по можливості дальше провадитиму / відповідно до діяльності поодиноких сотень, списав я на основі оповідання двох стрільців-товаришів / рівночасно присутніх, що разом ходили до школи у Львові, разом вписалися до Стрільців, разом були в одній курні, в одній сотні і в одній четі. Вони оповіли мені ось що про те, як наші стрільці опускали Львів і їхали на Угорщину:

"При перших вправах Стрільців у Львові за рогацькою личаківською вихухля війна з Росією. Висилаємо товаришів по селах в цілі організації Стрільців майже в усі повіти краю. День-у-день прибували товариші до Львова так, що голі було собі дати ралу зі списанням їх і приміщенням. Списувано при вулиці Коперника ч.5 в локалі "Січи". Приміщено їх в "Академічній Домі" / 2 сотні /, в бурсі "Педагогічного Товариства" при вул. Вірменській / сотня Семенюка 2/, в москвофілській бурсі / заняли ми її просто / "Народнього Лому" при вулиці Курковії, в дяківській бурсі митрополита Шептицького / сотня Дідушка /, а деякі вправляли в Гаях коло Львова / коло 100/. Курніним був тоді Вітовський / 3/. Сотні мали тоді понад 200 людей. Вправи відбували на Кайзервальді коло Львова під проводом сотників, а генеральні в присутності доктора Томашівського / 4/, проф. Галушинського / 5/ і Вітовського. Вправи ті тревали понад тиждень.

1. Рондяк Роман, ур. 1.2.1895 р. у Львові, син підурядника поштового, закінчив академічну гімназію, студ. П року прав. До стрільців вступив у серпні 1914.

Фіс Гриць, ур. 8.7.1893 р. у Львові, син возного магістрату, академічна гімназія, студ. П року прав. У Стрільцях від початку стрілецького руху. Фіс оповідає, Рондяк з нотесом контролює дати і доповняє.

2. Семенюк Осип, ур. 25.7.1888 в Сокалі, приватний урядник. При війську служив як однорічний охотник при 24 п.п. як калет аспірант. Член Стрілецької Секції У.С.С. Четар Січових Стрільців. Отаман повітової Січі. 10.9.1914 - сотник.

3. Вітовський Дмитро - див. стор. 18

4. Др. Томашівський Степан, ур. 9.1.1875 р. в Купнівцях, пов. Рудки. Професор гімназійний, доцент університету. Служив як однорічний охотник. Від 10.9.1914 заступав начальника, командант капри до 18.12.1914..

5. Галушинський, директор гімназійний, відпущ службу військову як однорічний охотник при 95 п.п. Поручник. 17.2.1915 іменом надпоручником. Начальник У.С.С. від 18.8.1914 / 2 хрести заслуги /.

Одного дня, коли були генеральні вправи, прибув на них полковник М. з австрійської армії... Він прибув в цілі перегляду Українських Стрільців, щоби переконатися, чи всі здібні до військової служби і як представляється справа виекіповання. Довідалися ми про це перед тим, і держалися так, щоби виглядати наймужнішим, з найширшими грудами і т.п. Деякі малі і дуже молоді стояли навіть на пальцях, щоби виглядати більшими і лишитися при Стрільцях. Полковник переглянув нас, іри так докладно /заглядав нам в очі, ливився на груди, пробував, чи добре стоїмо/, що ми були дуже втомлені, як перегляд скінчився. Тревало то що найменше дві години і весь час стояли ми "позірі". Переглянув скінчився тим, що полковник кільканайцятьом казав опустити стрілецькі ряди як за слабим. При полковнику занотовано й мене, але вони мимо того не хотіли відійти і по влізлі полковника таки лишилися.

При тій нагоді зазначу, що раз був я свідком такої сцени. Ще як вписи відбувалися в локалі "Січі" при вул. Коперника, прийшов маленький хлопчина коло 13 літ, слабо розвинений і просив щоби прийняти його до Українських Стрільців. Коли йому відповіли, що годі, бо він за слабкий, а хтось зі Стрільців зажартував собі, що мовляв "хоба кріс носив би тебе, а не ти кріса", - хлопець розплакався і плачучи просив, щоб його таки прийняли. Аргументував тим, що він хоч малий, але потрафить поносити всякі труди так, як великі, і напевно приласться. Я вийшов, не знаючи, чи його прийняли. Здається ні, бо виглядав рішучо за слабо.

По відході М. ми трохи відпочили, опісля чвірками рушили походом головними вулицями Львова попри намісничтво співавши: "Чорна хмара зза лиману..." Дивно виглядав той похід, бо велика кількість була в полтертій одежі і черевиках, а деякі цілком босі.

Вечером 27.серпня 1914 р. по вправах прийшов приказ: зарядити строге поготів'є. Нікого не пускається з касарень. О годині 8 вечором приходить приказ сотника Семенюкові /я був тоді в бурсі "Пелагічного Товариства"/ зробити "збірку" і бігом у рядах попрямувати до "Академічного Дому". Львів виглядав страшно. Військо вже його опустило. На вулицях людей майже не було, пуста цілковита, що зробила на нас прикре вражіння. Тільки на головній артерії Львова /ул. Кароля Людвіка й Академічній/ був ще рух.

Супроти того, що польські легіони день передтим влізли до Кракова, Українські Стрільці були одинокою мілітарною силою в столиці краю. Сотник біг наперед, ми чвірками за ним, аж до "Академічного Дому". Дорогою падали замітки між нами, що прийдеться нам боронити Львова, котрий недавно ухвалив 2.мільйони корон на польських стрільців, а наших потреб не узявши.

Приймаємо до "Академічного Дому" - вже було темно і в його вікнах світилося - й уставляємося двійками на полвірі. Вийшов Вітовський. Інші сотні ми вже застали. З причини темряви сотні зразу помішалися, але скоро, їх упорядкував Вітовський. Розпочалася видача крісів. Були се Вериди, однострільні. Всі кріси були без ременів. На приказ наложити ми багнети на кріси, покидали піхви від багнетів на землю. Ми не мали поясів і тому не думали брати піхов, тим більше, що панувало загальне переконання, що зараз підемо боронити міста. Кожний отримав ще по 20 набоїв і всі поховали їх у кишені /ми були в цивільній одежі; в стрілецьких однострах було дуже мало/. Уставилися ми в чвірки і держачи кріси за приклади, оперли їх на ліве рамя /як Москалі і Німці/.

Потім отримали ми приказ: кожна сотня до своєї касарні.

Все те зробило на нас велике вражіння, бо майже всі перший раз мали кріси в руках /вправи відбувалися, з відміком частини сотні Дідуха, без крісів/. Супроти того значна частина на полвірі в "Академічному Домі" не вміла навіть заложити багнетів на кріси так, що лямки мусіли сотники закладати.

Улицею Можнацького рушила моя сотня домів. На хіднику коло школи ім. Шевченка стояв член "Боевої Управи" др. К.Трильовський. Він крикнув до нас: "Чому не співаєте?". Зараз всі разом без порозуміння гукнули: "Гей там на горі Січ іде!". Та довго ми не співали, бо сотник витягнувши шаблю, приказав перестати співати. Ми послухали, хоч нерало. Мовчки зішли ми на "Академічну вулицю", де публіка привітала нас окликами: "Славно!", "Niesch żyje Ukraina!". У наших рядах оклики в

в польській мові викликували уваги: "Ім як зле, то кричать навіть: "Niesch żyje Ukraińca!". Так провожали нас оваційно аж до касарні.

Тут отримали ми приказ від сотника, не виходити і не розбігатися, щоби кожної хвили бути готовими до походу. Тепер показали нам сотник і чотири четарі, як набивати кріси, як з ними обходитися. Описля ви значено сторожу, що стояла при брамі в кожнім вікні, щоби дивитися, що діється на вулицях. Ми займали в тій камениці 2-ий 3-ий поверх. Сторожа отримала приказ підозрілі особи на вулиці задержати, а якіби втікали, то стріляти.

Прочі стрільці положилися в одежі і черевиках і спали. Що дві години відбувалася зміна сторожі.

Дні 28. і 29. серпня перебули ми в касарні, не опускаючи її. Через сім пів днів непокоїли нас частими алярмами в день і в ночі. Дня 29. о півночі був алярм, в кількох мінутах були всі готові до вимаршу. Тимчасом вимарш не наступив. Слідуючий алярм був о 3-годині рано. Ми знов, зібралися скоро і тепер наступив уже вимарш на двіреш, де перед двірцем на площі ми застали вже всі наші сотні. Тут стояли ми довго, бо спершу ладували на поїзд наш трен і провіант. Тоді чули ми весь час від північного сходу дуже сильну канонаду. Виглядало се так, немовби битва відбувалася під Львовом. Коло 9 години були ми вже в поїзді. Хто міг дати знати домів, того кривні і своїми прощали. Робило се прикре вражіння, бо жінки голосно плакали, так, що ті, котрих ніхто не просав, були з того вдоволені. Як рушив поїзд, заспівали ми національні гімни, наперед: "Ще не вмерла", описля "Не пора", а потому весь час аж до самого Стрия співали ми народні пісні. Ніхто не знав, куди нас везуть. Провід мав курйний отаман Вітовський.

В само полудне прибули ми до Стрия. На двірці прийняли нас музикою тамашні "Соколи" з музикою відпровалили на велику площу, на Ланак, де застали ми багато Січовиків з околиць Стрия з лентами і Бориславців у стрілецьких одностроях з крісами і багнетами та добрим заоснащенням. Тут отримали ми зараз обід, видавання котрого ізза великої кількості Стрільців трвало до 4 год. по полудні. Вечером розмістилися всі по квартирах. Наша чета була на квартирі якогось Німця-колоніста. Спали ми в столоді, що дві години змінюючи сторожу. Ми дуже соромилися тим, що були кепсько одягнені. Старшина потішала нас з дня на день, що невдовзі отримаємо все / але ми так і виїхали на Угорщину/. В Стрию були ми до 4. вересня. Весь той час що кілька годин прибували з усіх сторін Галичини цілі чети і сотні в упорядкованих рядах, з прапорами, що на нас дуже гарно ділало. Всі прибули на ту площу, де ми перший раз прийшли. Набиралося нас понад 10.000 і все ще не переставали прихилити нові відділи.

Дня 1. вересня 1914, як приїхали хлопці з Косівщини, Коломиїщини і Снятинщини, розійшлася вістка, що австрійський уряд годиться тільки на задержане 2.000 українських Стрільців. І то самих інтелігентів, а решта має бути розпущена. Всі взагалі були тоді вістком обурені і зленервовані. Відразу зродилася і поширилася всіма олобрана думка: лишитися всім, або нікому. Се дуже врадувало тих, що мали би відійти домі.

Рух між Стрільцями був сильний; всі заявили четарям, що ніхто не присягатиме, як не приймуть усіх. На шесту годину вечером приготувляла академічна молодіж "чорну раду", на котру мали зійтися всі Стрільці і де мала запастись формальна ухвала в тій справі. Загал розумів розпущення значної більшості Стрільців як знак недовіря уряду, і се викликало обурення.

До "чорної ради" не допустив Галушинський. Він прийшов між нас і запитав, о що нам ходить. Ми пояснили йому наше становище і наслідки евентуального розпущення більшості Стрільців та вплив сього на народ і заявили йому, що або всі підемо до Стрільців, або ніхто. На те відповів Галушинський: "Уважайте, які політичні наслідки може мати такий ваш крок. Лишиться вас 2.000, бо так хоче держава". На те ми: "Чому ж Поляків більше?". Галушинський відповів, що Поляки самі удержують свої легіони, а ми не маємо нічого.

По сім до ради не прийшло.

Того самого дня скликали всі четарі своїх Стрільців і припровадили на площу, де застали ми всю нашу старшину. Там до кожної сотні з окрема сказав Галушницький, що хто хоче, може опустити ряди /всі, знали вже, о що ходити/. Ніхто не виступив. Тоді четарі подали свої списи, в котрих було зазначено, кого лишати, а кого відіслати домів. Перших відчитано, а всім іншим сказали йти домів. Відіслані були дуже обурені. Відходячи, кидали кдунками об землю, деякі навіть плакали, кажучи, що їх без причини виганяють, ся. Часть зголосила ся до військової команди в Стрию на добровольців, де їх дійсно приймали.

В середу дня 2. вересня по полудні на велику толоку за Стриєм привели четарі вибраних 2.000 Стрільців до присяги. Про задержанне рішало обговорення і впрямі. Там ждали ми в рядах коло півтора години, аж прийшов делегат військової влади, якийсь старенький, пілком сивий офіцер в окулярах, середнього росту, здається ся Поляк. З ним прийшла вся наша старшина. Без ніякої промови перевів нам той старенький офіцер присягу ломаною українською мовою. Всі сотні разом, повторили за ним слова присяги. Опісля крикнули ми всі з власної ініціативи тричі "Гурра!" і відспівали з відкритими головами "Ще не вмерла, Україна", опісля "Боже, будь покровитель". Потому сотня за сотнею відійшли всі на свої квартири.

Цілий слідуючий день оставші Стрільці обурювалися і нарікали на те, що розпущено більшість наших сил. Сотники відповідали на те жартом: "Робіть віче!" - "О, то не в цівлію!". З огляду на те, що того дня сподівалися виїзду, не варили ні обіду, ні вечері, тільки сотник Семенюк приказав для своєї сотні зварити їсти, заявляючи, що як не буде часу зїсти, то виллється.

Дня 4. вересня о 4. год. рано наступив аларм і приказано всім сотням, приготувити ся зараз до походу. І знов тільки Семенюкова сотня отримала сніданне, інші ні.

За годину привели нас на площу серед міста Стрия і там заложили ми свої кріси в кізлі, а самі то співали, то жартували. Бражіння з попереднього дня затерли ся. Гумор був добрий. Так простояли ми коло 4 години, потому пішли до двірця, перед котрим оба курні перестояли до полудня / другим курінним був Коник /. В полудне коло год. першої впровадили нас на двірць, де ждали ми знов до 6. год. вечером. Цілий той день не отримала ні одна сотня ніякого харчу / крім више згаданого снідання сотні Семенюка /, ми "консумували" тільки дим тютюну. Велика більшість робила се вже другий день. О год. 6-й виїхав на перші шини перед перон великий товарний поїзд, переважно з відкритими, занежишеними возами. Ми не хотіли до них іти, але на заяву старшини, що "канап рішучо не отримаємо, бо нема", випукали ми на онім з торів якийсь віз з сіном і соломом, забрали се, постелили і примістилися в своїх возах. Ладованне тревало годину. Було нам дуже тісно. Більшість мусіла стояти, не маючи навіть свободи рухів 1/. В окремім возі везла наша інтендантура наше біле, дар української суспільности, з ріжних околиць Галичини. Було се біле майже все нове і найліпшого сорту, та з чудовими вишивками. Була 7 год. вечір, як наш поїзд рушив 2/ серед грімких співів, причім кожда сотня співала иншу пісню, найкращий хор мала сотня Дідущка, вона при кожнім вмарші до нової місцевости співала перша. Ся ніч була для нас дуже прикра, особливо для тих, що їхали в відкритих возах. Всі були в літній одежі, а вночі було дуже ступено. Вже коло 9 години пустив ся густий і холодний дощ, що напав піду ніч з малими перервами. Багато товаришів в перестудилося і почало сильно кашляти. Поїзд їхав дуже поволі і, довше стояв між двірцями, чим на самих двірцях. В Синевільську Вижнім і Сколім стояли тільки коротко.

1/ Ми взяли з собою багато провіанту / між них одного гарного бика /, яким нас обдарували селяни зі Стрийчини. Той бик, котрий викликавав між молодими Стрільцями гумористичні уваги, їхав у нашім возі, таї дуже нам припаде, бо грів нас вночі. Ночі були вже студені, а ми до того переїздили Карпати. За бика того додали всі, особливо оден наш гуцульський товариш так, що бик мав усе на час і подостатком нам і води.

2/ Перед нами відїхав ряд поїздів з австрійським військом, зорієм подібно, як було з нами у Львові.

рано /як сіріло/ доїздили ми до Лавочного. На яких 3 км. перед дворцем поїзд став і стояв до полудня. Частина Стрільців пішла пішки до Лавочного, бо хотіла їсти. Багато їх не могло в Лавочнім купити ніякого харчу навіть за дорогі гроші годі було купити, і ті пішли шукати за поживою даліше /слід зазначити, що тут наші селяни як мали що, то звичайно давали нам даром і грошей приймати не хотіли/. В Лавочнім коло двірця в долині над Опором викопала кожда сотня окрему яму на кухню для себе і коло полудня отримали ми обід, більшість перший раз за три дні. Та якраз тепер поїзд рушив і багато з них не мали часу зійти обіду. Дехто вилив свою страву, дехто взяв до воза. Де возів повтітали і цілі казани з напів недовареним харчем. День був дуже гарний. І поїзд їхав скоро, о год. 10-й вечером були ми в Мукачеві. Тут почали ми висідати, а сотники не знали, чи здержувати, чи ні, бо ніхто не знав мабуть, де маємо їхати. За пів години виїхали ми до Страбичева. Тут пропав наш бик і біле, зложене в міхах, з чого вивязалися численні непорозуміння. О год 11 вночі були ми в Страбичеві.

Деякі товариші приїхали хорі, оден раз-у-раз млів і дуже почорнів. Не було ні одного лікаря. Тільки два наші студенти медицини, товариші Кордюк 1/ і Скоморовський 2/, з котрих оден мав з собою медичну книжку, розпитали хорих, що їм хвибує. Опісля при нас студіювали свою книжку і давали ради, котрі ми докладно виконували. Ми були дуже вдоволені з їх помочи. Всі вилзоровили. Товариш Кордюк упав під Янками в селі Яворові 24. жовтня 1914.

На вступі до села сказали нам сотники, щоб ми чемно поводити ся з населенням і не робили йому шкоди, бо навіть за кожне зірване яблуко буде остра кара. Населення було перелякане, бо почувши словянську команду й побачивши оливкові убрання деяких Стрільців, думало, що ми Москалі. Селяни відповідали зразу на всякі питання дуже дволично і виминаючо. Та коли переконали ся, що ми "свої" українські "катуни" /вояки/, набрали до нас великого довіря і було нам між ними добре, легко було все дістати харчу і інформацій. Деякі за харч не приймали грошей.

1/ Кордюк Кліян, уроджений 30. жовтня 1894 р. у Львові, студ. 2 року медицини.

2/ Скоморовський, уроджений 2. лютого 1897 в Сливці /повіт Калущ/, студент 2 року медицини.

Історична довідка

Після організації Січового Коша формування військових підрозділів У.С.С. не припинилося. До Мукачева стікалися молоді хлопці з цілої Галичини. Українці-кадрові військові австрійської армії зверталися до командування з рапортами про переведення їх до У.С.С. Військове командування змушене було вилати наказ про переведення українців, котрі служили в інших національних формуваннях, зокрема, в польських легіонах, до У.С.С. Попри всі перешкоди польських урядовців та військових, які не бажали зміцнення українських військових формувань, вже на початку вересня 1914 р. в Горонді /16 км. від Мукачева/ були сформовані нові сотні. У зв'язку з цим 10 вересня 1914 р. була проведена реорганізація У.С.С. Курінним отаманом П. Куреня, став Гриць Коссака, а сотниками Дмитро Вітовський, Осип Буклований, Іван Коссака, Володимир Сроковський, Осип Будзиновський, Горука.

Наприкінці вересня 1914 р. січові стрільці вирушили на бойові завдання. Курінь Гриця Коссака здійснив з боями похід через Сваляву до Дрогобича і Стрия /битви під Голобутовим, Дрогобичем, Синевітським Вижнім, Болеховим/. 21 жовтня відбулася битва з царськими військами біля Стрия, а 7 листопада курінь відступив на Сколе і Бескиди. Сотні Вітовського, Будзиновського і Горука були поділені на двадцятки, перед якими стояло завдання проводити патрулювання в Карпатах з метою попередження наступу військ ворога. Спогади про ці події, а також про битву на Маківці читайте у наступних числах нашого часопису.

КОРОТКІ БІОГРАФІЧНІ ДАНІ КУРІННИХ ОТАМАНІВ І СОТНИКІВ У.С.С. (З книги „Слідами УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ“)

З. Вітовський Дмитро, ур. 1887 р. в Медусі /пов. Станиславів/, абсолювент прав, волосе блонд, очі сині, брови ясні, лице округле, чоло високе. Служив як однорічний охотник при 58 п.п. 1908/9, резервний кадет при 55 п.п. З причини політичного процесу 101 здеградований на фельдфебля при 9 п.п. Відзискав знову давню шаржу кадета 20.12.1914. Член "Боевої Управи". Курінний отаман 1. курія У.С.С.

Гриць Коссак нар. 7.3.1882 р. в Дрогобичі. 10.9.1914 р. став курінним отаманом 2 курія. Наказом команд. корпусу 21.1.1915 р. призначений командиром усіх У.С.С. 30.9.1914 р. похід з куренем на Бескид, Сваляву, Дрогобич, Стрий.

Іван Коссак нар. 11.9.1876 р. в Дрогобичі. 10.9.1914 р. призначений сотником У.С.С. 30.9. похід зі сотнею через Веречки, Сколе до Дрогобича. Від 1.11. приданий до штабу 129. бригади. Похід з бригадою 129. через Веречки до Лавочного до 8.2.1915. До 15.4.1915 р. знаходився в госпіталі у Відні. До 30.4.1915 р. відпустка. 3.5.1915 р. повернувся до лав У.С.С. 22.8.1914 р. після захоплення Чорткова царськими військами утік з У.С.С. до Стрия.

Др. Никифор Гіряк нар. 1885 р. в Струсові пов. Тересовля. 10.9. став сотником У.С.С. 28.9.1914 р. одержав відпустку до Відня з метою лікування. 27.9. 1914 р. призначений референтом "Бойової Управи". 16.1.1915 р. призначений міністерством крайової оборони командиром запасної сотні.

Букшований Осип нар. 1.6.1890 р. в Жаб'ю – Ільці пов. Косів. Став сотником 10.9.1914 р.; 10.12. 1914 нагороджений срібною медаллю 1 кл. Відбув ряд походів. Попав у полон і вивезений до Сибіру, звідки утік до Персії.

Будзиновський Осип ще студентом брав участь у демонстрації 1907 р. і чотириденній голодовці. Вчився у Львівському університеті. Сотником призначений 10.9.1914 р. Перший свій похід розпочав 27.9.1914 р. з патрулем 20 стрільців, другий 30.9. з курінем на Бескид, Ужоський. Просмик, Турку, Нагуевичі, третій 10.11. на Бескид за Веречки, Порошків, Тур'я, Ляторка. 31.12. через обхід Москалями Ужоського перевалу на Сянки сотня розбита повернулася до Мукачєва. 8.1.1915 р. відійшов з сотнею у новий похід.

Сроковський Володимир нар. 27.10.1879 в Кізлові пов. Бережани. Став четарем 10.9.1914. 30.9.1914 похід з сотнею на Бескид. Заміняючи сотника Івана Коссака вів сотню від 2.11. – 3.11. поранений у руку в битві під Трухановом. 12.12. повернувся до Горонди з госпіталю у Відні. 23.12. повів сотню на Бескид.

Посковський Зенон нар. 31.10.1889 в Мущатівці пов. Боршів. Став сотником на початку листопада 1914 року під час битви під Трухановом /Сколівщина/. Нагороджений медаллю 2 кл.

Левинський Северин нар. 7.9.1890 в Шуровичах, пов. Броди. 7.8.1914 призначений вістунгом, 8.9. 1914 четарем, 30.9.1914 похід на Бескид, Ужок, Дрогобич, біл у Попелях. 23.10. 1914 вернув до Горонди. 28.11. похід на Бескид. 11.12. прийняв командування сотнею Горука. Після її розбиття призначений до сотні Дідущка. 19.2.1915 р. відійшов до німецької армії.

Саввич Микола нар. 17.12.1885 р. в Угринові, пов. Калущ. Син народ. учителя. До війни працював лісничим у Жаб'ю. У битві на Маківці був ад'ютантом курінного отамана. Поранений у битві в Болехові. Один з найсимпатичніших стрільських офіцерів.

Д-р Іван Німчук

Культ поляглих героїв

Від всіх, що прагнуть волі у смертельній втомі,
І тих, що йдуть до неї в дні палких напруг,
Поклін і слава вам, герої невідомі,
За те, що в тілі вашім жив безсмертний дух!

В.Гюго — перекл. М. Рудницького.

Нарешті діждались ми, вроджені легалісти, затвердження статутів і установчих зборів "Товариства охорони воєнних могил" у Львові. Дочекались тої хвили майже вісім років після того, як Українська Галицька Армія перейшла Збруч, щоб опісля вернути на Рідну Батьківщину опущеною, здесятованою тифом і іншими недугами, розложеною і розбитою. За тих вісім літ і наші сусіди і всі інші народи на заході, що брали участь у світовій війні, зробили вже чи не все, що ми щойно тепер, з хрилею залегалізування нашого Товариства, будемо починати. Ясно, що за тих вісім літ тисячі-тисячі могил українських поляглих зрівняно з землею, заорано, а навіть там, де були дерев'яні хрести з написами на деревах чи на блясах, то вітри, бурі, дощі, сніги й інші негоди поломали ті хрести, знищили й позатирали написи так, що нині важко вже буде ті могили відшукати, пізнати й розшифрувати написи. Таким чином на наших таки очах, при нашій німії співучасті, пропадав безслідно наш найдорожчий скарб, наш найбільший моральний капітал, що його ми вивесли з великої світової війни — нашої визвольної війни — могили наших героїв.

У нас, на нашій національній території, безмірно мало, по правді майже нема українських пам'ятників, що підносили б нашого духа, що малиб педагогічно-виховувачий вплив на наш нарід, зокрема на молодше покоління, що булиб доказом нашої зрілості, нашої культури, нашої вдячності для заслужених у народі. Всюди, де оком кинути, стоять на нашій землі пам'ятники сусідів, сліди і докази їх культурної супрематії, їх пієтизму для своїх предків і своїх героїв, як не менше, що правда, й охоти пошануватися перед нами ділами тих своїх предків чи героїв, щоб таким робом ще вищою вийшла їх культурна сила. Чужинець, переїхавши нашу територію, ніяк не збагне, що був на землі українській. Бо по чім-же він має це пізнати, як усі пам'ятники у нас належать не нам, а сусідам?

Одинокі місця, де ще сяк-так заховалися у нас тревалі сліди нашого давнього і недавнього минулого, це церкви і зв'язані з ними цвинтарі. Тільки в церквах або при церквах збереглися у нас тревалі пам'ятники: пропаятні таблиці, вилейані або місійні хрести, пам'ятники на могилах померлих, паншизанні хрести, то-що. Але й ці пам'ятники — якіж вони нечисленні, а до того які примітивні, які занедбані! Скільки їх нищаться або пропадає зовсім ще й нині наслідком того, що наші люди не знають їх цінні і ваги, не розуміють їх значіння!

Ще менше можна сказати про пам'ятники в честь українських діячів і народніх героїв. Кілька вилейаних таблиць з 1914 р. і кілька незугарних пам'ятників, звичайно у формі хреста, в честь Шевченка, кілька пам'яткових таблиць по церквах у честь Маркіяна Шашкевича і кілька таких-же таблиць по Народніх Домах у честь Івана Франка та може ще декілька пам'яткових дерев — ось і все, на що ми досі спромоглися. Щод до пам'ятників на спомин героїв визвольної війни, то їх також не більше, не зважаючи на добрий приклад сусідів і на постійні пригадки й заклики української преси в цій справі, не зважаючи й на те, що такі пам'ятники

будять і скріпляють, як ніщо інше, національну свідомість, поширюють культ нашої — ніде правди діти — слабої державної традиції, вчать розуміти, шанувати, любити й дорожити своїм недавнім минулим.

Я старався зібрати дані про українські пам'ятники в честь поляглих і те, що я зібрав і що зараз наведу, хочби тих пам'ятників було вдвоє, а навіть утричі більше, повинно палити нас усіх страшим соромом ізза несповненого національного обов'язку, ізза нечуваного в культурному світі занедбаного і знехтування таких національних святостей, якими є без сумніву могили борців за волю Рідного Краю. А саме існують у нас українські пам'ятники поляглих у Винниках / на цвинтарі /, в Бродках, пов. Львів / біля церкви /, в Пикуличах коло Перемишля

на окремій цвинтарі, де спочивають погиблі інтерновані-українці /, в Божикові, пов. Підгайці / на площі /, в Залучу, пов. Борщів / на могилі Тернопіль / на площі середним списком поляглих з того села /, в Черниківі, пов. Колінданах, пов. Чортків / на цвинтарі /, в Товстені, пов. Гусятин / на площі /, в Седомі, в Пісочній, пов. Стрий / на маленькому острові на ставку /, в Ярославі / на цвинтарі / і про пам'ятковій таблиці в пам'ять полеглих у церкві в Нагірянці, пов. Бучач і в Чорткові-Вигнанці. Поза тим знаємо ще про заходи в справі будови пам'ятника поляглим у Чорнім Острові біля Ширця, що має вже свою історію, про подібні заходи в Шмиківцях, пов. Борщів, у Чижикові, пов. Львів, де ізза цього закрили читальню, в Бережанах, у Гребенцях, пов. Львів і ще в кількох місцевостях / Перегінсько, Грабовець, пов. Терембова, Зашків, пов. Львів, Калущ /. Разом вичислили ми тут не цілих дев'ять п'ять місцевостей, що виконали свій обов'язок, або принаймні намагалися його виконати і тим самим стали приміром для 99,5 процент українських сіл і міст, коли число наших місцевостей під Польщею прийняти тільки на 5.000. Бож хіба нема ні одної нашої місцевості, що не зможила би в пам'ятних роках війни своєю кривавою жертвою вівтарі Батьківщини. Ці дані говорять нам хіба найкраще про велич твоєї праці, що перед нами, що її ми мусимо виконати, коли взагалі маємо відвагу називатися культурним народом.

У сусідів і в чужинців.

Про те, як поступати під цим оглядом інші народи, а хочби наші найближчі сусіди, не треба, здається, ширше розводитися. Адже бачимо на кожному кроці, як поляки використовувать найменшу нагоду, всяку, не раз дуже кришну, маловажну подію в своїм національним житті, аби тільки утримати й передати її чи то у формі мраморної таблиці, чи у формі камінної або залізної статуї на спомин своїм нащадкам. А вже культом і пієтизмом до могили і діл своїх повстанців, своїх легіоністів і взагалі своїх поляглих — поляки можуть стати добрим приміром не тільки для нас одних. Одині можуть німці завдяки відомі їх солідності і систематичні поведи справу упорядкування могил своїх поляглих як у себе на батьківщині, так у сусідів в світі, де розсіяні могили їх борців, краще від поляків, просто зразково. Але ж німці — стара, культурна нація, що розуміють добре вагу традиції, що знають ціну героїзму й посвяти, не диво, що їх товариство охорони роєнних могил має мільйони членів, а марши потрібні матеріальні засоби, може розтягнути належну опіку й нагляд над могилами своїх погиблих земляків длісно в цілому світі.

Зрештою подібно роблять і інші народи, особливо в останніх роках.

після закінчення великої війни. Адже не раз чули ми й читали, як гарно впорядкували у себе могили поляглих борців італійці, французи, бельгійці, англієць. І то могили не тільки своїх поляглих, але й могили недавніх ворогів, що спочили на їх території. А вже культ незнамого жовнера в тих державах не має собі нічого рівного! Бо там справді цілий нарід клонить свої голови перед героїзмом своїх погиблих у війні синів і набирає біля їх могиł нової життєтворної сили, нового гарту, нової енергії й охоти до творчої праці.

Я мав нагоду бачити в Австрії багато пам'яток на честь поляглих. В цій малій державі не проходило в перших роках по війні ні одної не-ділі, ні одного свята, в яких не відслонено бодай кількох пам'яток на спомен учасників світової війни; не один з тих пам'яток, навіть на глухій провінції, є твором визначного артиста, тому ці пам'ятки пред-ставляють собою нерідко високу мистецьку вартість. А скільки нікому незна-них, укритих талантів мали змогу при цій нагоді виявити себе, дати себе пізнати! Бож більшість тих пам'яток є твором нефахових, нерутинова-них і неекваліфікованих людей — просто з народної гущі... Віденські ілюстровані тижневики *Wiener Bilder* і *Das interessante Blatt* приносили це донедавна в кожному числі по кілька зразків таких пам'я-токів, які, думаю, можна б дуже добре приновити, есентуально з деякими змінами, й у нас.

Коли ми вже при Австрії, то я позволю собі навести ще один характе-ристичний приклад пошани й культу поляглих. А саме є на великанському, т. зв. центральному цвинтарі у Відні окремих Цвинтар Слави, на якому по-ховані жовнери всіх народів б. австро-угорської монархії, разом понад 16.000, що померли переважно від ран по віденських шпиталях. Цей цвинтар удержує зразкову громаду Відня і на ньому є величавий пам'ятник, твор найбільшого віденського скульптора Ганака. Поза тим є там окремі поля-цвинтарі для поляглих б. ворогів: італійців, французів, англієць, румунів, росіян і сербів. І ось знаменна річ: коли на цвинтарях поляглих італі-ців, французів, англієць, а віднедавна й румунів кресують гарні пам'я-тники і самі ті цвинтарі вдержані в найкращім порядку /очевидно, заходом правительств чи радше представництв дотичних держав/, то цвинтарі росі-ський і сербський в повному занедбанні, ледви з кількома поломаними де-ревяними хрестами, на яких написів уже ніхто не відчитає. Чи — це не проречисте мірило культури всіх тих держав і народів?

Значіння пам'яток поляглих.

А тепер кілька слів про виховує значіння пам'яток у честь по-ляглих чи відповідних пам'яткових таблиць на їх опомин.

Уже вже підчеркнуто вагу таких пам'яток в освідженні й укріп-ленні національно-державної свідомости. Вони найважливіші, у нас — сливе одиникий засіб для плекання давно перерваної і шоно у світовій і ви-звольній війні знову навіязаної історичної традиції. Вони кожного дня говоритимуть до нас, що дімо, яке започаткували і за яке наложили голо-вами наші борці, ще не довершене... Коли на такому пам'ятнику чи пам'я-тковій таблиці вириті імена й назвища всіх погиблих з даного села чи міста, очевидно, з відповідним пояснюючим текстом — то чим до такого па-м'ятника не лнутиме постійно думка рідні, друзів і знайомих покійників, словом: думка цілої громади? Тільки подумати, який вплив мало б це на молоде українське покоління, яке вчиться переважно в чужій школі, яке починає вже забувати таке ще недавнє минуле, якби так у кожній нашій церкві на стіні чи в місті була прибіта таблиця з трезалого матеріалу, з відповідним написом і повним списом усіх поляглих з даної місцевости! А це чейже дуже легко зробити, бо кошти такої таблиці на одну громаду мінімальні. Одна тільки одиниця в місцевости — і гарна, цінна, хоч і скромна пам'ятка з великих днів нагадуватиме грядучим поколінням про ті часи й ті жертви, яких вони від нас вимагали. Більше, богата місцевість спроможеться без великого труду й на відповідний пам'ятник, на яким, оче-виднє, не сміє також бракувати повного спису поляглих. В культурних чу-жинців має вже такі пам'ятники не тільки кожне майже село, а й ріжні їх товариства, організації, школи, банки й інші установи утримали пам'ят-своїх погиблих членів-героїв коли не пам'ятником, то відповідною табл-цею, образом або чимсь подібним. Це ми повинні також наслідувати. Особ-ливо в нинішніх часах, по наших страдних переживаннях і великих не-

гдечах, треба нам більше як колинебудь звертати увагу на помирнення й поглиблення культу нашої традиції, на утрєвалення пам'яті й дїл наших поляглих, на придання нових культурних цїнностей і вартостей, щоб і свїй і сусїд і далекий чужинець, бачивши їх, знав, що ми справдї культурний нарїд, що дорожимо нашими національними св'єтотами, що вміємо пошанувати культ заслужених предків, культ героїв. Бо тільки народи на найнижчому шаблі культури не зберігають пам'ятку минулого, не лишають нїяких слїдів своєї діяльності, своєї праці і своїх дїл – нащадкам в науку і до наслідування!

На жаль, з того боку ми в свої масі, хоч як соромно до цього признаватися, недалеко відбігли від якихнебудь диких, первісних племен. Як у них, так і у нас уміють робити парадні похорони заслуженим чи визначним в народі, що тягнуть-ся нерідко цїлий день – але діяльність, творами їх як не цікавилися за життя, так і не цікавляться і по їх смерті. Як у них, так і в нас забувають скоро не тільки їх дїла, але і їх могилу, хоч безчисленні промовці запевняли в безконечність над їх гробом тисячні маси, що їх заслуг нарїд не забуде... Як у них, так і в нас люди мають завсїди час, ніколи не спїшається, бо для нас ніколи й ніщо не запізно. Як би так ті тисячні маси, що трьять у нас пів дня або й більше на парадні похорони /замість 1-2 годин, як це водиться у свїті/, в тому часі працювали і заробіток той віддали були за життя того небіжика на закупно його творів – яка велика булаб користь для них самих і для нашого культурного дїла взагалї!

Пам'ятник полягим у винниках.
Проектував Лев Лепкий.

А хто зна, чи й тому дїячеві-письменникові не продовжили ми були життя, не підбадьорили до дальшої праці для добра нації, розкупиши його твори?! Або погляньмо не наші церкви в їх внутрі і порівняймо їх чистоту й порядок у сусїдніх костелах. З незначними виїтками порівняння вийде всьди в нашу некористь. А наші цвинтарі по селах і містечках – якіж вони запущені, з якому дикому стєні, як важко там приступити до могил! Правда, є в нас люди, які в тому безладї добачуть поезію, але здається, що трохи більше порядку й систематики ще не вбило тої нашої цвинтарної поезії. Про відстрашувачі своїм виглядом хрести-пам'ятники по наших цвинтарях, що є просто наругою не тільки з мистецтва, але взагалї з якоїнебудь краси й естетики, вже й не говоримо. А наші церкви і цвинтарі є, можна сказати, самотніми закутками, в яких зберігаються трєвалїші слїди нашого мистецтва, нашої культури!

Із завдань нашого Товариства.

Переходячи до конкретних завдань нашого Товариства, зазначу, що вони намічені подрїбно в нашім статуті, який дає нам змогу широко, можна сказати, всесторонньої діяльності в напрямі охорони наших воєнних могил. Коли ми тільки схотїли і змогли виконати все те, що передбачено в статуті нашого Товариства!

В нинїшньому короткому рефераті годї менї вичерпати тему. Скажу тільки загально, що ми – як Централя – в першу чергу обов'язані дати ініціативу цілому краєві, добру раду-пораду чи інформацію всїм, що до нас звернуться, а передовсїм розрєсти в цій справі якнайінтензивнїшу пропаганду в пресі і шляхом окремих публікацій: брошур, відоз, листочок, есєнтауально і спеціального органу, а також живим словом. Розуміється, на випадок переходу чи зловживань льокальних органів влади, без яких мабуть не обїйдеться, ми будемо обов'язані інтервєнувати у відповідних ридих інстанціях.

Щодо нашої праці у Львові, то через свою львівську філію, яка мусить оснуватися якнайскорше, мусимо дати добрий приклад усім нашим містам і селам і впорядкувати вже раз як слїд могилу наших борців на обох львівських цвинтарях та виготовити їх точний спис. Мусимо в найкоротшому

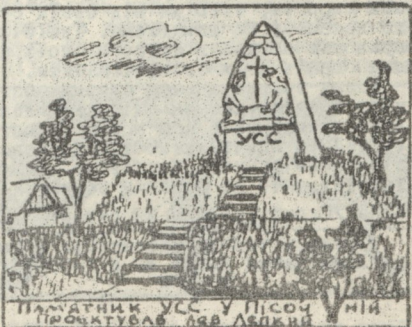
часі довести до того, щоб на всіх могилах українських жертв війни на Личаківським і на Янівському цвинтарі стали тревали пам'ятники-хрести з тревалими написами, а по середині тих обох наших цвинтарів - відповідні більш пам'ятники з відповідним написом. Того вимагає не тільки проста вдячність для пам'яті погиблих, того вимагає наша національна честь! Інакше не маємо права звертатися з покликаними і неказими до нас! - провісницю, як самі не виконали у себе дома того, що повинні були зробити вже давно.

Ще на одну обставину слід нам звернути увагу. Ми не перевели статистики наших втрат в людських матеріалі ні у світовій війні, ні у визвольній. Донині не знаємо навіть у приближенні, скільки найбільших, національних жертв, на які нація може спромогтися, жертв людського життя, зложили ми на вістарті Батьківщини для ідеї нашого визволення в рр. 1914 до 1920. Нині вже запізно і неможливо обчислити точно весь безмір наших людських втрат з того великого часу. Але якщо акція нашого Товариства уінчалася хоч би частинним успіхом, якщо тільки одна п'ята чи навіть одна десята наших громад виконала свій обов'язок вдячності супроти своїх погиблих братів, то ми могли б уже діяти до приблизної цифри наших людських жертв у тих пам'ятних роках. А така статистика має теж своє значіння - на нині і на будуче і її може зробити тільки наша централа.

Дуже вдячне поле до ділення матимуть наші філії по містах і селах. Тепер буде у нас уже відповідальний орган, що матиме не тільки право, але й обов'язок, поинувши всяку іншу діяльність, передбачену статутом, улашувати щороку святку-поинки на могилах Маківки, в Семиківцях і ін. Де знайдеться гурт тямучих громадян, там філія, не переступаючи постанов статуту, може легко стати з часом завязком позитового музею, якого задання в нинішню пору не тільки дуже гарне, але й дуже вдячне. Не тут місце про це розписуватися, але хіба ясно кожному з нас, яку роль відіграли би у нас такі музеї. А ще нині можна зберегти від заглади не одну цінну річ на нашій землі /старі пам'яткові хрести, стара народна ноша, старовинна глиняна посуда і інші предмети, старовинна зброя, старі книжки то-що/. Такі льокальні музеї є всюди на заході і їх місця справді величезна. Крім того наші філії могли б зайнятися, попри реєстрацію могил і пам'ятників поляглих у своїм окрузі, також реєстрацією всіх інших пам'яток української культури і побуту і згодом приступити до видання історії свого села, округу чи повіту з особливим углядженням мистецьких пам'яток даного кута. Не треба й казати, що вага таких льокальних публікацій для національного і громадянського виховання просто неоцінена.

Упорядкування і охорона могил українських поляглих - це основне задання нашого Товариства. Досі задовольнялися ми щорічним упорядкуванням тих могил перед Зеленими Св'ятами - під постійні пригадки преси. Тепер мусимо довести до того, щоб могили наших борців були не тільки упорядковані, але й відповідно збережені, утретені. А найпевніше й найкраще збережемо їх для грядучих поколінь тоді, коли на могилах народних героїв збудуємо пам'ятники з тревалого матеріалу, а принайменше уфундуємо на них камінні плити з відповідним написом. На це може здобутися кожна, навіть найменша, найбідніша громада. Бо на мою думку - наші громади повинні ставити такі пам'ятники чи плити власним коштом, не відкликаючи до по жертви до загла. Виймок може бути допущений тільки там, де є дуже багато могил і де це було б на одну громаду понад силу.

Щож до увічнення пам'яті поляглих односельчан, то порядно було би, щоб кожне село рисинало в себе на відповідній площі високу могилу і щоб на ній будувало пам'ятник. Таке сипання могилі всіма членами громади має неабияке вихованче значіння і лишиється на довгі часи в пам'яті громадян. Де це неможливе або знизане з надто великими труднощами чи перепонами, там слід уфундувати в церкві або в Народній Домі принайменше таблицю з тревалого матеріалу /мармору, каменя або заліза/, на якій були б виріті імена всіх поляглих з дотичної місцевості.

Пам'ятник УСС у Писочі
проектуює А.В. Лещенко

Про пам'ятники треба сказати одно: нехай вони будуть навіть найскромніші і найпростіші, але нехай нікого не разять, нехай промовляє з них щоденна нашою народною красою і естетичний смак. Це хіба не заслужили собі у нас наші незабутні борці! При тому слід нам уважати, щоб написи на пам'ятниках були в чистій літературній мові і щоб у них було кінце зазначено, що погинули — сини українського народу, що загинули за Україну. Слова: Україна, український мати своє вагу особливо в нинішніх часах і цього не треба ближче пояснювати.

Наш моральний обов'язок.

Окремо хотів би я звернути увагу на те, що наше Товариство матиме моральний обов'язок цікавитися й могилами тих українців, що померли на чужині, зокрема в центральній Європі, хоч це по статуту не входить в обсяг нашої діяльності. Наші стрільці-скитальці здригнули зі своїх скромних засобів для своїх померлих товаришів по різних місцевостях Чехословаччини /таксамо, як воюки армії УНР, по різних місцевостях корінної Польщі/ кілька справді гарних пам'ятників, що роблять зовсім враження. Але в такій прим. Австрії померли в часі війни десятки тисяч наших людей по різних таборах і небажком не стане й сліду з їх могил, якщо ніхто цією справою не зацікавиться. Ось величезний цвинтар у Гмündi, на якому є похованих 36.000 виселених та інтернованих, очевидно, переважно наших людей /були там ще й словінці і чорногорці/, мають небажком переробити на парк, бо минає вже десять літ, як там поховано останніх небійників. Як гарно було би, якщо б відповідні місця того парку поставлено відповідний пам'ятник, що нагадував би кожному ту Голгофту нашого народу, що її він перейшов за дрютами Гмündу! А те саме треба сказати і про інші табори мук і сліз, в яких каралися ще так недавно тисячами наші люди, наші виселенці, втікачі, інтерновані і конфіновані: Хоцен /Чехія/, Вольфберг, Оберголябрун, Гредінг і Талергоф /Австрія/. По всіх тих і інших місцевостях померли сотні й тисячі наших неповинних людей, а нині їх могили зрівнані з землею і якось ніхто не подумав про відповідне утреттєлення наших мук і страждань на тих місцях. Навіть окремий "Комітет Талергофців" не спромігся на якийсь пам'ятник там, де в страшних злиднях і муках скончались дві тисячі наших людей! Через віденську гр.-кат. парохію могли б ми безперечно в цій справі дещо зробити. — Таксамо повинні ми вже раз зробити лад з домовинами пок. Вітовського і Чучмана в Берліні.

Закінчення.

Я сказав уже вище, що статут нашого Товариства дає нам широкі можливості праці, до якої повинен заборитися весь наш загаль. Не ждати нам не нікого, бо ніхто за нас тої роботи не зробить! Все досі занедбане повинні ми направити, надолужити! І нагачімся вже раз не пукати за оправдуваннями, не згадувати всієї вини за несповнення свого обов'язку на інших, на перепони чи заборони влади. Немає таких перепон, яких свідомий нарід не міг би побороти, тимбільше в такій справі, як опіка над могилами поляглих, що є признаним правом і навіть обов'язком кожного народу всьди в світі! Німці й інші народи на заході упорядкували в себе з власного почину могили всіх своїх бувших ворогів; того ми від своїх сусідів не хочемо і не вимагаємо. Тим більше отже наш обов'язок супроти своїх поляглих борців і їх світлої пам'яті.

Колиш виконаємо наш святий обов'язок, коли впорядкуємо як слід наші воєнні могили, коли весь наш край покриється тревалими пам'ятниками і пам'ятковими таблицями в честь борців за волю України, — то ми зробили велике діло.

/Сконфісковано 22 рилки!/

Могила хорунжого У.С.С.
Северина Яремківича
в Соснові над Стрипою.

* Отже в таборі: виселенців у Гмündi померло більше як десятиро-
отільки наших людей, що в таборі інтернованих у Талергофі!

Воскресают там, де є могили

Друзе! Щойно ти ознайомився з рефератом одного з діячів нашої культури доктора Івана Німчука "Кульť поляглих героїв", прочитаним у Львові на установчих зборах "Товариства охорони воєнних могил" 26 червня 1927 року. Кожного свідомого українця, котрий прочитав ці сповнені болю рядки про жалогідний стан могил наших героїв, повинен пекти сором за нашу байдужість, за нашу рабську покірність, за відсутність у нас елементарної історичної пам'яті.

"Товариство охорони воєнних могил" з часу свого заснування до другої світової війни, попри всі перешкоди і заборони влади, зробило величезний внесок у справу впорядкування могил Українських Січових Стрільців та вояків Української Галицької Армії. Та ніяким мірилом не можна оцінити роль членів "Товариства" у справі пробудження національної свідомості наших людей в часи санацийного режиму Пілсудського. На жаль, діяльність "Товариства" залишається ще незвиченою і потребує своїх дослідників.

З того часу минуло понад 60 років. Наш народ пережив лихоліття війни, терор, репресії. Нова влада репресувала не тільки людей, а й пам'ятки матеріальної та духовної культури. З пам'яті народу новоявлені варвари хотіли стерти, насамперед, все те, що нагадувало про незалежність, будило народ на боротьбу в ім'я свободи. На цвинтарях планувалися могили січових стрільців, воїнів УГА. Те, що недовершили сталінські поспішки, продовжили яничари брежнєвського гатунку. В 70-і роки бульдозерами вирівнювали могили, заарештовували людей, які на Зелені Свята та Літопадає приносили на могили героїв живі квіти. Пригадуй, як у студентські роки нас наче якась сила тягнула до забутих могил Січових Стрільців на Личаківському цвинтарі і як люди у цивільному перепиняли нас, запитуючи: "Що ти тут робиш?". І таке нищення відбувалося не тільки у Львові та Львівській області, але й в Івано-Франківській та Тернопільській областях, на території сусідньої держави. Останнім часом свідомі люди все частіше звертаються до цієї теми. Про це писав народний депутат СРСР Р.М.Федорів у журналі "Миротень" №9 за 1989 рік /тепер "Дзвін"/, писала незалежна преса, зокрема інформаційний вісник львівської регіональної історико-просвітницької організації "Меморіал" у вересні 1989 року.

Що ж ми маємо тепер? По-суті, усі ті пам'ятники, про які писав доктор Іван Німчук, знищені. Проте не знищена пам'ять про народних героїв. Благородну справу "Товариства охорони воєнних могил" продовжила організація "Меморіал", засновником якої був А.Д.Сахаров.

Звичайно, перед членами "Меморіалу" стоять завдання значніші, ніж перед "Товариством охорони воєнних могил". По-перше, не забуваймо про десятки тисяч невинних людей, які стали жертвами НКВД у 1939-1941 та у 1944-1950 рр. Наш святий обов'язок - встановити імена жертв, а також їх катів і сексогоїв, за доносом яких кидали у тюрми людей, котрі ще не втратили совісті. Про це, зокрема, говорив у телевізійному виступі народний депутат Б.Олійник. По-друге, діяльність "Товариства" розпочалася тоді, коли ще були живі свідки визвольної боротьби українського народу у роки 1918-1919. Отож, ми звертаємося до всіх, кому не байдуже минуле і майбутнє нашого народу, надати всіляку допомогу організації "Меморіал" в цій справі. Насамперед, потрібно представляти дані про наявні у селах могили Січових Стрільців та жертв терору з метов їх реєстрації, спогади очевидців, матеріали про визвольний рух. Ми, зі свого боку, можемо представити громадам міст і сіл фотографії пам'ятників, що були встановлені у 20-30-і роки, щоб відновити їх. Обов'язок кожної громади - гідно вшанувати пам'ять своїх героїв. Слід звернути увагу на те, як підкреслював д-р Німчук, якими повинні бути ці пам'ятники. На жаль, серед нашого населення побутує думка, що на могилах Січових Стрільців стояли березові хрести. Це правильно, але березові хрести - тільки тимчасові пам'ятники, тому що в часі війни не було змоги встановлювати монументи на віки. В теперішній час повинні бути пам'ятники, виконані майстерно. Це наш святий обов'язок.

ПРО НАЙДАВНІШІ СТОРІНКИ З ІСТОРІЇ СТАРОГО САМБОРА

/ факти і домісли /.

В тому, що Старий Самбір є одним із найстаріших міст Прикарпаття, краєзнавці ніколи не сумнівалися. Проте, найдавніших сторінок історії міста, через відсутність джерел, вони поки що не написали, не визначили приблизного часу його заснування і території розміщення. Відомості про місто, основані на документах, датуються другою половиною XIV ст., коли Старий Самбір був уже відомим центром "Самбірського єпископства", значним оборонним і адміністративним "городом Самбірської волості", на території якого знаходився загадковий "Самбірський замок".¹

Спробу віднести їх до більш давніх часів зробив І. Вовчик у нещодавно опублікованій статті "Древне місто над Дністром..."²

"Самбір, - заявляє автор, - був відомий вже у другій половині IX століття і має понад 1030 років. Свідченням цього є те, що він виступає як головний укріплений город і столиця Самбірської волості, котра вже існувала за князів Володимира, Данила Галицького та Льва Даниловича". На погляд І. Вовчика "про Самбір знав літописець Нестор, який, перераховуючи руські єпископства того часу, в своєму літописі, називає сьомим - Перемишльське, а Самбірське - Дев'ятнадцятим".

На жаль, І. Вовчик не наважся документів, на основі яких він робить такі висновки. Тому доцільно розглянути його повідомлення у світі введених у науковий обіг джерел та розібратися в тому, про що вони розповідають.

На основі опублікованих документів сьогодні з впевненістю можемо доки що говорити про першу загадку Самбірського замку, датовану 1378 р.³; Самбірської волості /districtus/ - 25 серпня 1375 р.⁴; Самбірського війта Петра - 1386 р.⁵; города "Самьбор" у "Списку руських городів" - кінцем XIV ст.⁶ і Самбірського єпископства у "Руських літописях" - 90-ми рр. XIV ст.⁷

Як бачимо, інформація І. Вовчика відносно часу існування Старого Самбора в IX ст., Самбірської волості в часи Володимира /очевидно, князя Володимира Святославовича/ і Самбірського Єпископства, згаданого літописцем Нестором, документами не підтверджується. На основі їх аналізу напрошуються зовсім інші висновки.

Старий Самбір, без сумніву, існував у княжі часи, на наш погляд, раніше середини XII ст., оскільки він у "Списку руських городів" виступає вже як визначний церковний осередок - місце захоронення св. Онуфрія: "Ту лежить святий Онуфрей", який на думку академіка І. Б. Грекова, жив у XII ст. і займав у 40-50 рр. Чернігівську кафедру та, очевидно, був захоронений у Самборі. В часи князя Льва Даниловича, можливо, Старий Самбір мав статус міста, що витікає із повідомлення Софії Штетельської-Грінбергової про надання князем Львом Даниловичем свободи місту в 1266 р. та підтверджується документами пізніших часів /1386 і 1436 рр./ на основі яких академік І. Крип'якевич прийшов до висновку, що Самбір "міг також мати магдебурський устрій вже в княжій добі".

Підстав для датування Самбірської волості часами Володимира Святославовича немає, але, оскільки вона згадується в документі 1375 р., як існуюча, то можна з впевненістю констатувати, що була заснована раніше т. зв. першої згадки. Вагомим доказом того, що Старосамбірська волость існувала в часи князя Льва Даниловича слугують його грамоти, зокрема про надання С. Лізді сіл Гордині і Дорожева в "Самбірській волості", текст якої деякі дослідники вважають автентичним,⁸ а також про надання М. Яковичу села Кульчиць "Самбірської області".⁹

Повідомлення І.Вовчика про згадку літописцем Нестором щодо Самбірського єпископства не відповідає дійсності. Насправді ця згадка зустрічається в джерелах, датованих 90-ми роками ХІУ ст.

Не виключено, що Самбірське єпископство могло існувати із перервами в княжі часи, свідченням тому можуть служити імена єпископів Авраама, Євремія, Антонія, згаданих у грамотах князя Льва Даниловича.¹⁰ На жаль, в текстах грамот, цих єпископів Самбірськими не називають, та й виступають вони як сучасники історичних осіб другої половини ХІУ ст., а саме, Київського митрополита Кипріяна і Перемишльського владика Уларіона

В числі більш вагомих доказів існування Самбірського церковного осередку в княжі часи є: грамота короля Ягайла 1407 р., в якій згадуються давніші єпископські добра "в Самборах", в т.ч. монастирі у Лаврові і Спасі, на руїнах яких археологи виявили фундаменти храмів і споруд ХІ - ХІІ і ХІІІ ст., а також у Созані і Смильниці, початки яких народні перекази відносять до часів князя Льва Даниловича; грамота 1422 р. Самбірського старости Станка Давидовського про підтвердження "Перемишльському і Самбірському" владці Гллі церковних прав на землі "Лисичий брід" на тій основі, що вони належали монастиреві Спаса "за князя Льва і за князя Юрія..." та напис староукраїнською мовою: "Церковня посвяється року 1303 мая дня дев'ятого", що був викарбуваний на стіні сьогодні не існуючої княжої дерев'яної церкви у Ст.Самборі.¹¹

На закінчення напрошуються ще такі зауваження. В статті І.Вовчика доволіно трактується назва міста. Наприклад, він стверджує, що протягом "багатьох століть, аж до 1390 р., Старий Самбір називали Самбором. З 1390 р. по 1919 р. називали його Старим Містом."

Правильно це питання, згідно з джерелами, необхідно було б сформулювати так: до часу заснування нового Самбора у 1390 р., Старий Самбір називали Самбором, після - Старим Самбором або Старим Містом, при тому деякий час функціонувала і первісна назва.

Важко погодитися з автором і в тому, що наявність довколишніх сторожових міст: Бачині, Стрільбищ, Спаса-Княжої гори, Стрілок та Старої Солі є доказом існування в Старому Самборі оборонного замку. Правда, автор посиляється на повідомлення історика Ф.Сярчинського та дослідниці Софії Штельської-Грінбергової, але жодним словом не згадує академіка І.Крип'якевича, який більш ґрунтовно дослідив минуле Старого Міста і вніс відповідні уточнення і спростування до краєзнавчих нарисів польських дослідників та висловив побажання в тому, що Самбірщина заслуговує на те, щоб розпочати над нею основні історичні дослідження.

В той же час результати історичних досліджень необхідно підтвердити і доповнити археологічними пошуками і дослідженнями безслідно зниклого Самбірського замку і города та більш ґрунтовно дослідити церкву і монастирища в Старому Самборі, Спасі, Лаврові і Смильниці, а також городища в навколишніх селах.

ПРИМІТКИ: 1. Крип'якевич І. Княжий Самбір і Самбірська волость. -

Літопис Бойківщини № 10, 1938, С. 27.

2. ЖОВТЕНЬ № 6, 1989; С. 102 - 103.

3. Крип'якевич І. Княжий Самбір і Самбірська волость. - Літопис Бойківщини № 10, 1938, С. 27.

4. Там же, С. 32.

5. Там же, С. 30.

6. Тахомиров М., Список русских городов - Исторические записки № 10, АН СССР, 1952, С. 224.

7. Греков М., Восточная Европа и упадок Золотой Орды, М.: 1975, С. 369-370.

8. Грушевський М., Чи маємо автентичні грамоти кн. Львова - ЗНТШ, 1902, т. ХІ У, С. 3.

9. Там же, С. 21.

10. Крип'якевич І. Княжий Самбір... - Літопис Бойківщини № 10, 1938, С. 30.

11. Літопис Бойківщини № 4, 1934.

12. Крип'якевич І., С. 26-33; Fedoriv R., Вільна Україна, № 16, січень 1983; Z. Styczelska Grynbergowa. Staromiejskie ziemia i ludność, Lwów, 1899.

ОДЯГ ДРОГОБИЧАН 16 СТ.

При реставрації живопису пам'ятника дерев'яної архітектури 15 століття - церкви Воздвиження в Дрогобичі було виявлено історико-етнографічний матеріал на іконах циклу "Страсті Христові" 16 ст., які розташовані на північній стіні пам'ятника і складаються з трьох дощок із зображенням 29 сцен. На кожній сцені циклу бачимо, крім традиційного грецького олягу - хітона і гіматія, в які одягнені євангельські персонажі, немало зразків одягу сучасників художника.

Відповідно до соціальної належності носіїв можна визначити три типи вбрання: мішан, військових та шляхти.

На двох розбійниках у клеймі "Несіння хреста" оляг міської бідноти: короткі сорочки прямого силуету з невибіленого лоткованого полотна, підперезані в поясі шнурком. На сорочках над поясом чималий напуск. Рукави сорочок суцільнокроєні, одношовні, вузькі, з манжетами. По центру грудей глибокий грудинний розріз. Навколо шиї зображено округлий викладений комірець - деталь, яка не зустрічалася досі на відомих зразках сорочок минулих століть. Можна припускати, що таким було вбрання селян.

Дуже подібним до одягу простолюду було вбрання заможних мішан: на них така ж, але довша, до кісточок, сорочка. У Симона Киренейського, що представляє заможних мішан, на ногах уже чоботи /біднота була боса/. Вони чорного кольору, без каблуків. Часте чергування у сценах довгих і коротких сорочок дозволяє вважати її основним, іноді - єдиним елементом літнього одягу тогочасного мішанства.

На трьох чоловічих постатях "В'їзд в Єрусалим, які представляють, очевидно, ще заможніших мішан, зображені поверх довгих сорочок з чорними нашивними смугами внизу ще й нарамники. Вони зшиті з довгого шматка тканини прямого силуету, тільки розширені трошки в плечах. Кінці нарамника вільно звисають спереду і заду постаті. Розріз знаходився на плечовому шві. Олягали його через голову.

На головах у зображуваних мішан бачимо поширений на той час у різних за майновим статусом мішанських верховищах капюшон. У двох багатих мішан він округлої форми з широким коміром-наплічником. У третього мішанина цієї ж групи поверх такого капюшона одягнено капелух з великим козирком у вигляді дзьоба /у Західній Європі були модні такі капелухи з маленькими дзьобами; тут представлено, ймовірно, місцевий його варіант/. Капюшони багатьох ~~яких~~ мішан мають гострі кінці.

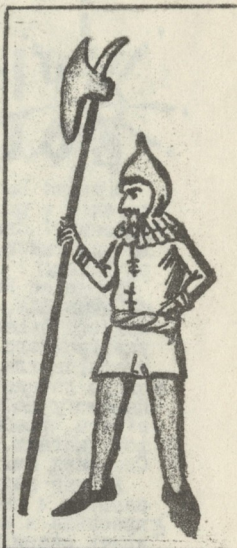
Цікавим у живописних композиціях є жіночий одяг. Так, на клеймі "Христос перед Каяфом" зображено мішанку - служниці архіврейського двору. Вона одягнена в повгу суцільнокроєну сукию до кісточок. Крій сукині повторює крій чоловічої сорочки. Внизу цей одяг прикрашено однією широкою і трьома вузькими суцільними смугами. Якщо враховувати відношення широкій смузі до висоти всієї фігури, то її ширина становитиме близько 5-6 см. Можливо, що такі смуги були тканими, але скоріше - аплікованими, бо аплікація була у той час дуже модною. З охристою сукинею добре гармонувє білий фартух, який підперізує фігуру по лінії талії. Оздоблений тканими смугами; рапорт, що складається з трьох смуг, повторюється по всій довжині фартуха. Голова жінки пов'язана шалем-хусткою, закинutoю через ліве плече. На ногах у неї - чорні чоботи.

Інший вид жіночого костюму, що його можна вважати зразком жіночого одягу панівного класу, зображено на дружині Пилата у клеймі "Христос перед Пилатом". Це пряма, підперезана в поясі, сукиня з великим напукком поверх пояса. Привертає особливу увагу рукав сукині - вузький, прямий, одношовний, закінчений манжетом, вшитий у пройму ліфа. Лінія плеча трохи опущена. На голові в жінки також шаль-хустка, поверх якої одягнено оригінальний капелюх. Його ковпак шито з восьми клинів. Поля капелюха прогнуті від середини, а по краях підняті вгору.

Зразком чоловічого одягу знати можна вважати костюм Пилата. Нарамник цього достойника оздоблено хутряним коміром. На голові в нього перука /у сцени "Христос перед Пилатом"/, тюрбан - за східним зразком, але по-європейськи модифікований пралуванням /"умивання рук"/ - подібним до модної на той час шапки, яка імітувала гребінь півня, що звисав гострим кінцем спереду голови. Така шапка була пошита з семи горизонтально розташованих один над одним клинів, що зменшувалися до верху. Мала вона ще й закручені та вигнуті вгору поля, як у капелюха. Можливо, що це був витвір фантазії дрогобичьких модельєрів, бо такого крою шапок ми не зустрічали ні в спеціальній літературі, ні в живописі. Спрощений варіант шапки намальовано на голові Пилата в композиції "Бичування Христа". Це - шапка з високим ковпачком, кінець якої нахилений вперед, а поля над лобом загорнуті, переходять ззаду голови в гостре вигнуте крило. /Слід відзначити, що слуга, який тримає перед Пилатом миску з водою, одягнений у традиційний тюрбан/.

Воїнів одягнув художник у короткі куртки з суцільнокроєними рукавами та у вузькі штани, заправлені у високі чоботи. Шапки у них дуже оригінальні, наприклад, одна з них нагадує ковпак-капюшон з проломом воїна.

У часи створення "Страстей Христових" у Дрогобичі була модною набивна тканина в горошок. Автор зумів відтворити її оксамитову та лляну своєрідність на одязі персонажів.

Христос Воскрес!

Вітаємо Вас, дорогі, шановні читачі, з радісним Святим Воскресінням! Святим Перемогою Світа над тьмою, святим Любові, Віри й Надії!

"Христос Воскрес!" кличемо й бажаємо Вам, щоб не тільки для кожного з Вас, але для цілого українського народу воскресла краса, світла, ясна Доля. Але щоб цього дочекатися, треба нам в Перемогу Добра над злом твердо вірити, треба до цього всім разом змагати, треба це Добро й Спасіння вміти жертвами окупити.

Хай же надія, любов і згода завітає з днем Господнього Воскресіння в наші серця! Хай зникнуть свари, гнів, непорозуміння між дітьми одного народу. Вони — ознака слабості й розкладу народного організму, тому женімо їх геть від себе. Хай пропадає зневіра, саїдуїзм, пиха. З вірою в краще світле Завтра, котре мусимо добути, спішімо усі разом до праці.

Воскресіння прийшло, земля булється, зерно сходить. Нива на твою працю йде. Дай добрий приклад своїм дітям, своїм братам і сестрам — приклад згоди, любові, жертвенної праці, бо без цього нема спасіння.

Христос Воскрес,
Добро Воскресне!

Розписали дівчатонька
Писанки, як цвіт.
Положили на віконце
рано, скоро світ.
Розписали писаночки
в пішні узорі.
Положили на віконце
рано до зорі.
Ой, майнули ті шапочки,
козаченьки йдуть.
"Та чи нам це, дівчатонька,
писанки будуть?"
"Не вам будуть, козаченьки,
ой, не вам, мабуть.
Бо на тоту "Рідну школу"
писанки всі йдуть".
Засміялись козаченьки,
взяли гаманці —
Положили на віконце
ясні червінці.
Положили на віконце
"Рідній Школі" дар,
Та й узяли писаночки
чудові, як чар...

Марійка Підгірянка

Ми всі діти українські,
Український славний рід,
Дбаймо, щоб про нас, маленьких,
Добра слава йшла у світ.

Дбаймо, щоб той скарб любови,
Що нам Бог в серця вселив,
Рідну землю й рідний нарід
Прикрасив і збагатив.

Свої здібності і сили
Розвиваймо раз у раз,
Щоб народу була вітха
І щоб користь була з нас.

Будьмо пильні у науці,
Будьмо чесні у ділах,
Будьмо смілі та відважні,
І не думаймо про страх!

У своїх починах змагаймо
До добра і до краси,
Будьмо чисті тілом, духом,
Ще чистіші від роси.

Все, що рідне, хай нам буде
Найдорожче і святе,
Рідна віра, рідна мова,
Рідний край наш над усе!

Щоб про це ми не забули
Ні на хвилю, ні на мить,
Хай Господь Святий із неба
Нас малих благословить!

Юрій Шкрумеляк

ОМАНОЕМО ПИСАНКУ

Незабаром усі люди християнського віросповідання святкуватимуть одне з найбільших свят – Великдень. Прекрасне свято Воскресіння Христового увібрало в себе багато традиційних стародавніх слов'янських звичаїв. Один з таких звичаїв – освячення яйця.

У багатьох міфологічних традиціях відомий образ світлого яйця, з якого постає Всесвіт, або певна творча сила, персоніфікована як бог-творець чи культурний герой – демиург. Відомо, що космогонічна функція світлого яйця пов'язана з його важливою роллю в ритуалах родючості багатьох народів. Так, у весняній обрядовості східних слов'ян яйце посідає центральне місце і виступає як головний символ Великоднього свята.

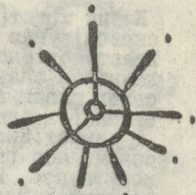
Святкування Великодня завжди припадає на весну, на час пробудження природи, воскресіння її від зимового сну і освячення яйця – це якраз освячення пробудженого життя. Тому в українців на оформлення яйця-писанки зверталася велика увага.

Еволюція писанкового розпису сягає у сиву давнину. І саме слово "писанка" пішло, мабуть, від слова "писати". Але на давніх писанках був намальований не просто орнамент. Символічними знаками і кольором, що наносилися на яйце, люди сакали одне одному, своїй сім'ї: щастя, достатку, щоб минала їхнє домашнє вогнище лиха голина і нечиста сила, щоб завжди велася на оборі усяка худоба, а поля щоб завжди щедро родили хліб, щоб завжди у хаті світило сонце.

Відомо, що Самбірщину, Дрогобищину, Стрийщину, значну частину Івано-Франківської області населяє етнічна група, яку називають "бойки". Тому далі мова йтиме про розпис бойківських писанок.

Наприкінці XIX ст. писанки виготовляли майже у кожній бойківській хаті. Розписом займалися переважно жінки, рідше дівчата і, як виняток, чоловіки. Розписували писанки воском /дві частини воску і одна частина парафіну/ шпилькою або писачиком /тоненька конусоподібна трубочка, закріплена в дерев'яний держачок/. В оздобленні писанок найчастіше використовувся геометричний орнамент, рідше рослинний і зооморфний.

Геометрична орнаментика найбільш архаїчна за своїм походженням. Деякі елементи писанкового розпису бойків беруть початок в первісному мистецтві, походять від знаків, що символізували давні уявлення про будову Всесвіту та залежність людини від небесних світил, і, передусім, Сонця. Орнаментами, які символізують небесні світила, називаються солярними. До солярної орнаментики належать такі давні сонячні знаки: косий хрест, тетраскал, спіраль [2, 7, 15]. Сюди належить також і звичайне коло в обрамленні рисок-променів або трикутних зубців [3]. Інколи ця проста орнаментальна композиція ускладнюється введенням ще одного концентричного кола та обрамленням усього мотиву крапками [4]. Своєрідною інтерпретацією сонячного мотиву є декоративний ефект від розпису шпилькою – "шпанкоу". Домінуючим стає не коло, а промені у вигляді крапель, що утворюють розетку навколо невеликого кружечка або спіралі. З підсиленням декоративності мотив перестає асоціюватися тільки з сонячним світилом, однакові мотиви можуть мати різні назви – "на сонця", "на зізди", "на ружі" [2, 6]

1

2

3

4

5

6

Косий хрест [42] віддавна у слов'ян був знаком, що символізував зимове, весняне та літнє сонцестояння. Хрестоподібна форма цього мотиву бере початок від давнього знаряддя, яким добували вогонь. На бойківських писанках косі хрести зустрічаються як у поєднанні з іншими сонячними знаками-символами, так і самостійно, інколи ними завершувалися полосу писанок, або ритмічно повторювали їх на екваторіальному поясі. На основних лініях розподілу вони утворюють подвійні зображення.

Тетраскел, або чотириніг [7] - теж є космогонічним символом, спорідненим із хрестом, але має загнуті кінці. Ті кінці створюють видимість обертового руху. Символізує цей знак рух сонця по небі. На бойківських писанках чотириніг має завжди круто вигнуті спіралеподібні закінчення [78]. Тетраскельний мотив ускладнюється накладанням одного чотириного на другий, часом в обрамленні кола [61].

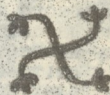
Більш декоративний варіант тетраскела - так звані "вітражки" або "млинки", заповнені рисками, крапками, гребінчиками [9, 102].

Менш поширеним є мотив трискела-триного [11], форми якого подібні до форм "чотириного", але мають тільки три рамена-таки. В орнаментах стародавньої Русі цей знак був символом домашнього вогнища. До ряду "чотириного" і "триного" належить також мотив, який має форму латинської літери S. Мотив спіралі [43] у бойківських писанках теж має символічне значення руху небесного сонячного світила по небосхилу, або виступає як символ дводільності всієї природи: правий завиток - розвиток, зростання, ранок, весна, розвій; лівий - згасання, прив'ядання, вечір, осінь.

Мотив спіралі пов'язується в композиції з косими хрестами. Типовим композиційним вираженням поляса є три туго закручені спіралі [60].

"Кривульки" - зигзаги в давніх орнаментах символізували блискавку. На бойківських писанках зигзагоподібні лінії розміщені або по екватору або у вузьких меридіанних поясах. Інколи вони обрамляють сонячні знаки або є частиною інших композицій. Досить поширений мотив зірки - "на зізді" [44]. Її зображення - маленьке коло по центру, від якого відходять крапкоподібні форми. Зображаються чотири-, шести-, восьми- і більше ріжкові. Половинки зірок - "півзізді".

Крім орнаментики, пов'язаної з космогонічними уявленнями, до геометричного виду мотивів належать те форми, що складаються з геометричних ліній, фігур та їх елементів. Багато з них мають такі ж стародавні коріння, як символи небесних світил. Ромб і трикутник [45, 46] - орнаментальні мотиви, які ще з епохи неоліту стали ідеограмами родючості та землі. Зокрема, ромб - символ ключа, що замикає зиму і відмикає весну. На бойківських писанках особливо популярні стрічкові композиції з ромбів - "ромбові розводи". Екваторіальний широкий пояс утворюється з великих ромбів, які рівномірно обгинають увесь фриз, а менші за розміром трикутники замикають кривий ромб з чотирьох сторін.

Іноколи бічну поверхню писанки займає центрична композиція з багатьох, вписаних один в одного ромбів [16]. Поверхню цього ромбічного каре в певному ритмі вкривають крапки. Їх число збільшується від серцевини ромбічної композиції, зростає із збільшенням ромбів. Ромб із крапкою ще з доби неоліту є ідеограмою засіяного поля. Дані ромбічна композиція, напевно, символізувала переможну ходу нового життя.

Ще одна ромбічна композиція в поєднанні з кривульками і крапками [17] символізує весняну грозу, яка напуває дощем засіяну землю.

Рослинна орнаментация менш поширена. В стародавніх писанках вона виступає у двох різновидах: квіткар-розетка і фантастична рослина "дерево життя" [19, 18]. Мотив розетки багатозначний: з одного боку, він пов'язаний з космічною орнаментатією, з другого, як стверджує В.П. Даркевич у книзі "Символи небесних світил в орнаменті Древньої Русі", "в розетці якби втілюлася ідея зв'язку між животворними сонячними променями і ясним зростанням квітів та трав на землі".

"Дерево життя" зображується у вигляді пишної квіт-ки з виразним стеблом і двома бічними квітками, менши-ми за розміром. Воно символізує розквіт життєвих сил природи і людини.

Сферична поверхня яйця по вертикалі ділилася у більшість випадків на дві половини, рідко коли на чо-тири. По горизонталі ділилася на дві або три частини: верхня /тупий кінець яйця/ - символізувала Небо, нижня /гострий кінець яйця/ - символізувала Воду. Середня частина яйця символізувала Землю.

Бойківські писанки двоколірні: колір фарби і білий колір орнаменту. Рідше використовували три або чотири кольори. Найбільш характерні кольори тла - теракото-вий /пегловий/, бузковий, фіолетовий, синій, чорний, зе-лений, сірий. Теракотову фарбу одержували з цибулин-ня, чорну - із сажі, зелену - з стеблин озимого жи-та та листя звичайної кропиви і шавлю. Сік ягід ожини в кислому середовищі фарбує в червоний колір, а в луж-ному - в синій. Фіолетовий колір одержують з ягід бузини.

Фарбувальний розчин готують так: рослини, висушені в тіні, насипають в емальовану каструлю /на одну ва-гову частину рослин десять частин води/. Нагрівають протягом чотирьох годин при температурі 80°C. Витяж-ку проціджують і фарбувальний розчин готовий.

Для одержання багатоколірного розпису місяця, де повинен залишитися колір першого забарвлення, закри-вають воском і занурюють у наступну фарбу. Це повто-рюють стільки разів, скільки кольорів потрібно вве-сти у розпис, причому кожного разу занурюють яйця у більш темну фарбу. Остання стає тлом для всіх попе-редніх кольорових візерунків.

Для обтирання яйця від воску потрібно нагріти його над кухнею або запаленою свічкою і витирати долонею, кожного разу обчищаючи його від воску.

Щоб розписати писанку, потрібно мати яйця свіжі, чисті і не миті. До помитого яйця не чіпляється фарба.

Щоб зберегти писанку надовго, з неї видувають сереліну через маленькі отвори. Другий спосіб зціплення довгого збереження: писанку гострим ножом розрізати по екватору, якщо це дозволяє орнамент, вибирати сереліну. Після цього писанку зсереліни обклеють клзтиками паперових серлеток /використовують клей ПВА/ склеюють дві половинки. Другий метод - довговічнийший.

42

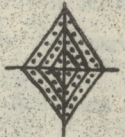
13

14

45

46

17

18

19

МАРІЯ РОМАН

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА

У 1873 р. в житті українського народу сталася подія, що мала епохальне значення в його новітній історії. Зусиллями прихильників та галицької інтелігенції засновується у Львові літературне товариство ім. Шевченка, яке в 1892 р. з ініціативи письменника Олександра Кониського, філолога Омеляна Огоновського, видатного етнографа Володимира Шухевича, світової слави фізика Івана Пулюя та Корнила Сущевича перетворюється в Наукове Товариство ім. Шевченка / НТШ /. З цього моменту НТШ поступово, але неухильно трансформується в європейського типу академію наук. Цей процес перетворення завершився, коли на чолі Товариства став найбільший український історик Михайло Грушевський / до речі, автор блискучо 2000 друкованих праць /. Керував учений українською академією з 1897 по 1913 р.

За своїм значенням і суттю НТШ подібне до іншої української науково-освітньої інституції - Києво-Могилянської Академії. Як Київська Академія стала невід'ємною частиною козацької України в момент її відродження після татарської навали і литовсько-польської експансії, так НТШ є символом другого відродження - після знищення другої української держави, козацької України, що супроводжувалося насильною русифікацією і майже цілковитим занепадом національної свідомості всієї української людності / як верхів, так і низів /.

Хоч правда й те, що між тими двома інституціями є й суттєва відмінність. Унаслідок історичних обставин Київська Академія мусіла задовольняти й культурні потреби не тільки свого народу, але й окупанта - Московії, тоді як НТШ з моменту свого виникнення працювало і працює виключно для потреб українського народу.

Уся наукова діяльність НТШ зосереджувалася в трьох секціях: історико-філософській, філологічній і математично-природописно-лікарській, у складі яких в 1899 р. було 32 дійсних членів. У різний час дійсними членами Товариства були такі відомі українські та зарубіжні вчені, як Володимир Антонович, Володимир Гнатюк, Михайло Грушевський, Володимир Левицький, Кость Левицький, Богдан Лепкий, Іван Франко, Михайло Вовняк, Іван Верхратський, Іван Огієнко, Філарет Колесса, Олександр Колесса, Зенон Кузеля, Федір Вовк, Іван Крип'якевич, Іван Полуй, Степан Смал-Стоцький, Кирило Студинський, Степан Томашівський, Володимир Шухевич, Василь Щурат, Альберт Ейнштейн, Макс Планк, Давід Гільберт, Фелікс Клейн, Томас Масарик, Ян Болун де Куртене, Олександр Шахматов, Федір Корш, Ватрослав Ягич та багато інших. Досить сказати, що в 1939 р. у стінах НТШ працювало чотири академіки в галузі української філології. Сьогоднішня Українська АН таким похвалитися не може.

Науковий вклав НТШ в українське національне відродження є найзначнішим у піляні історії, літературознавства, мовознавства, фольклористики й етнографії, а також у справі вклучення української науки в систему науки світової. Значних наукових успіхів досягли й ті вчені, об'єднані в НТШ, що працювали в галузі антропології, мистецтвознавства, математики, фізики, хімії, біології, меліпни, права, економіки, географії.

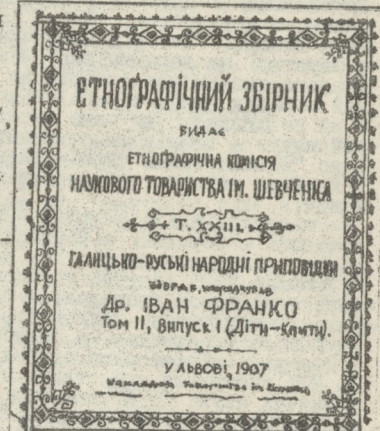
Особливе місце в системі наукових студій в стінах НТШ займає всестороннє і глибоке вивчення всього кола проблем, що стосуються історії України. Ініціатором і мотором історичних студій був, безперечно, Михайло Грушевський. Саме дякуючи таким його працям, як "Традиційна схема російської історії" і проблема раціональної організації історії східних слов'ян" / лив. Сборник статей по славяноведению. - СПб, 1904 / та монументальній "Історії України - Руси", українському народові було повернуто його легітимне минуле, внаслідок чого він став історичною

нацією. Тобто учений показав, що п'ять століть державного буття у формі могутньої Київської Русі разом з відновленою українською державністю в часи козаччини є тим історичним фундаментом, на якому можна перти боротьбу за встановлення самостійності в часах національного відродження.

Наукова концепція України, опрацьована Михайлом Грушевським, була тою силою, що інтенсифікувала змагання українців за власну національну гідність, які завершилися в 1917 - 1918 рр. відновленням самостійності в рамках Української Народної Республіки і Західно-Української Народної Республіки. Останнім актом цих змагань стала злука всіх українських земель, проголошена в січні 1919 року.

НТШ з самого початку свого існування створило потужну поліграфічну базу, що дозволило йому розгорнути широку видавничу діяльність. Воно видає: Записки НТШ / основний науковий орган Товариства; всього по 1939 р. вийшло 155 томів ЗНТШ, Збірник історико-філософської секції, Збірник філологічної секції, Збірник математично-природописно-лікарської секції, Українсько-руський архів, Студії з поля суспільних наук і статистики, Часопис правничий і економічний, Правничий бібліотека, Руська / українська - М.Д. / історична бібліотека, Джерела до історії України, Пам'ятки українсько - руської мови, й літератури, Матеріали до української бібліографії, Українсько - руська бібліотека, Етнографічний збірник, Матеріали до української етнології, Хроніка Наукового Товариства ім. Шевченка та інші місяцьомовні відповідники. Усього за час діяльності НТШ до 1939 р. видало 1172 томи, на сторінках яких поміщено біля 10 тисяч наукових праць різного обсягу. Заснована старанням членів НТШ "Українська видавничя спілка" видала декілька сот белетристичних і науково-популярних праць, у тому числі твори тодішніх українських авторів і переклади зі світової літератури.

Товариство також здійснювало широкий книгообмін з науковими та просвітними інституціями багатьох країн світу. Так, у 1913 р. 236 інституцій, розкиданих практично по всьому світі, обмінювалися своїми виданнями з НТШ, а бібліотека Товариства цього ж року одержувала 136 періодичних видань, що виходили в різних містах Європи й Америки.

Зрозуміло, що не наведена статистика визначає роль НТШ в історії української науки й культури та в загальній історії України. Вона, ця роль, полягає в тому, що НТШ - це перш за все учитель всієї нації на вищому рівні / на нижньому рівні що ж роль виконували "Просвіта" і "Рідна школа" /, пропагандист соборності України та основоположник цілої низки наукових дисциплін, необхідних для завершення формування сучасної нації.

На превеликий жаль, цей всесвітньовідомий центр української науки й культури, який відіграв вирішальну роль у відродженні української нації / може, саме й тому /, 14 січня 1940 р. був розігнаний, його музеї, бібліотека, архіви в значній мірі розікранені, а те, що залишилося, було розікране по різних львівських музеях, архівах і бібліотеках.

Однак героїстичні української науки й культури з личиною визволителів прорахувалися. Вже в 1947 р. діяльність НТШ була відновлена за кордоном, а останній його голова професор Іван Раковський / він же головний редактор першої української тритомної енциклопедії, що побачила світ у тридцятих роках / став першим головою закордонного НТШ. Сьогодні осередки НТШ діють у Мюнхені, Парижі, Нью-Йорку, Торонто, Сіднеї. У цих осередках на повну силу розгортається перша за все робота в справі вивчення історії України. У повоєнні роки члени закордонних осередків

НТШ створюють і видають цілу низку фундаментальних праць з різних ділянок історії України. Найпомітнішими між ними є "Формация української нації" Вадима Шербаківського, "Ранні слов'яни в історичних, археологічних та лінгвістичних дослідженнях" та "Археологія України: первісна, давня та середня історія України за археологічними джерелами" Ярослава Пастернака, "Княжа Русь - Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй" та "Історія християнства на Русі - Україні" Миколи Чубатого, "Видатні жінки України", "Історія України" /науковий посібник для студентів/ Наталії Полонської-Василенко, Михайло Грушевський і Наукове Товариство ім. Шевченка, "Історія українського раннього друкарства, 1491 - 1600", "Князь Дмитро Вишневецький" Любомира Винара, "Історія козаччини" Миколи Андрусяка, "Українська армія в боротьбі за державність" Лева Шанковського, "Древня Україна, її соціально-економічна історія до 1781 р." Миколи Чировського. Цей побіжний перелік праць з української історії мав би суттєвий недолік, коли б ми не згадали, що саме зусиллями істориків та вчених з інших галузей науки - членів закордонних осередків НТШ було підготовлено: видано "Енциклопедію українознавства" та двотомну англomовну працю "Україна: коротка енциклопедія", редактором якої був Володимир Кубишович.

Нове українське відродження, що почалося в середині вісімдесятих років, мало наслідком те, що 21 жовтня 1989 року на установчих зборах наукової громадськості Львова було відновлено діяльність Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. Ініціаторами відродження НТШ виступили представники приrodnичих наук. Це й зрозуміло. Адже за останні десятиріччя у Львові виросли потужні наукові установи в галузі фізики, механіки, математики, матеріалознавства, біології, у стінах яких працюють світової слави вчені - академіки, члени - кореспонденти, доктори й кандидати наук. Гуманітарні ж науки після завданого їм удару суспільно-малантуківською мафією на початку сімдесятих років не можуть прийти до себе й по сьогодні. 16 листопада 1989 р. НТШ зареєстроване Львівським воно здобуло статус юридичної особи.

Дім Української Центральної Ради в Києві.

Дім М. Грушевського у Львові.

Основною метою відродженого НТШ у Львові є здобуття інтелектуального суверенітету української нації, повернення української мови в усі сфери науки й культури та примноження слави української науки в світі.

МАР'ЯН ДЕМСЬКИЙ,

звичайний член НТШ, заступник голови мовознавчої комісії. ● 36

ТОРБА СМІХУ

Тестамент

Тяжко хворий старий господар, чуючи, що смерть не за горами, робить тестамент:

- Цей шматок землі за сіножаттю буде Петрові...
- Може ліпше було б, якби Маріїці, - перебиває жінка.
- Кажу, що Петрові: Маріїці буде сіножать...
- А може ліпше було б, якби сіножать Оленці...
- Сказав, що Маріїці так Маріїці! Оленці буде лан за горком...
- А може ліпше було б, щоб лан за горком діти Михасеві...
- А згинь та пропади! - кричить обурений не жінку господар: - Хто ж тут умирає: я чи ти?!

Виправдання

Жінка: Ах ти, господи, - казав, що підеш до швагра, а опинишся у коршмі?!
Чоловік: Правду казав, бо я пішов до швагра. Але чим же я винний, що швагер був якраз у коршмі?

Утішився

- Останній раз питаю вас, куме, - коли віддасте позичені гроші?
- Дуже тішуся, що вже в останній раз: буду мати спокій...

Хитрий

- Ну, що сказав лікар про твою хворобу?
- Що не вільно пити ні вина, ні пива...
- А горілку?
- Про горілку нічого не казав, а я не хотів питатися...

Доміркувалася

- Чи ви, кумо, йдете на аматорський виставу?
- Та кіда то з моїми ногами? Таж там пишуть, що одна дія відбувається на селі, а друга аж у Львові...

Не подібний до себе

- Зустрінув сьогодні кума Михайла - зовсім не подібний до себе..
- Що? Може бороду запустив?
- Ні, але був зовсім тверезий.

Штукар

- Що за штуки ти виробляєш? Береш чарку зі стола - просто устами?
- Ну бо коли лікар заборонив мені доторкатися до чарки руками!

Ще краща штука

- Мамо, чи знаєте, що в школі напхан учитель казав про верблюда? От дивне звіря: може вісім днів працювати й нічого не пити...
- Велика штука! Твій тато ще краще вміє: вісім днів пити й нічого не працювати.

Хитрун

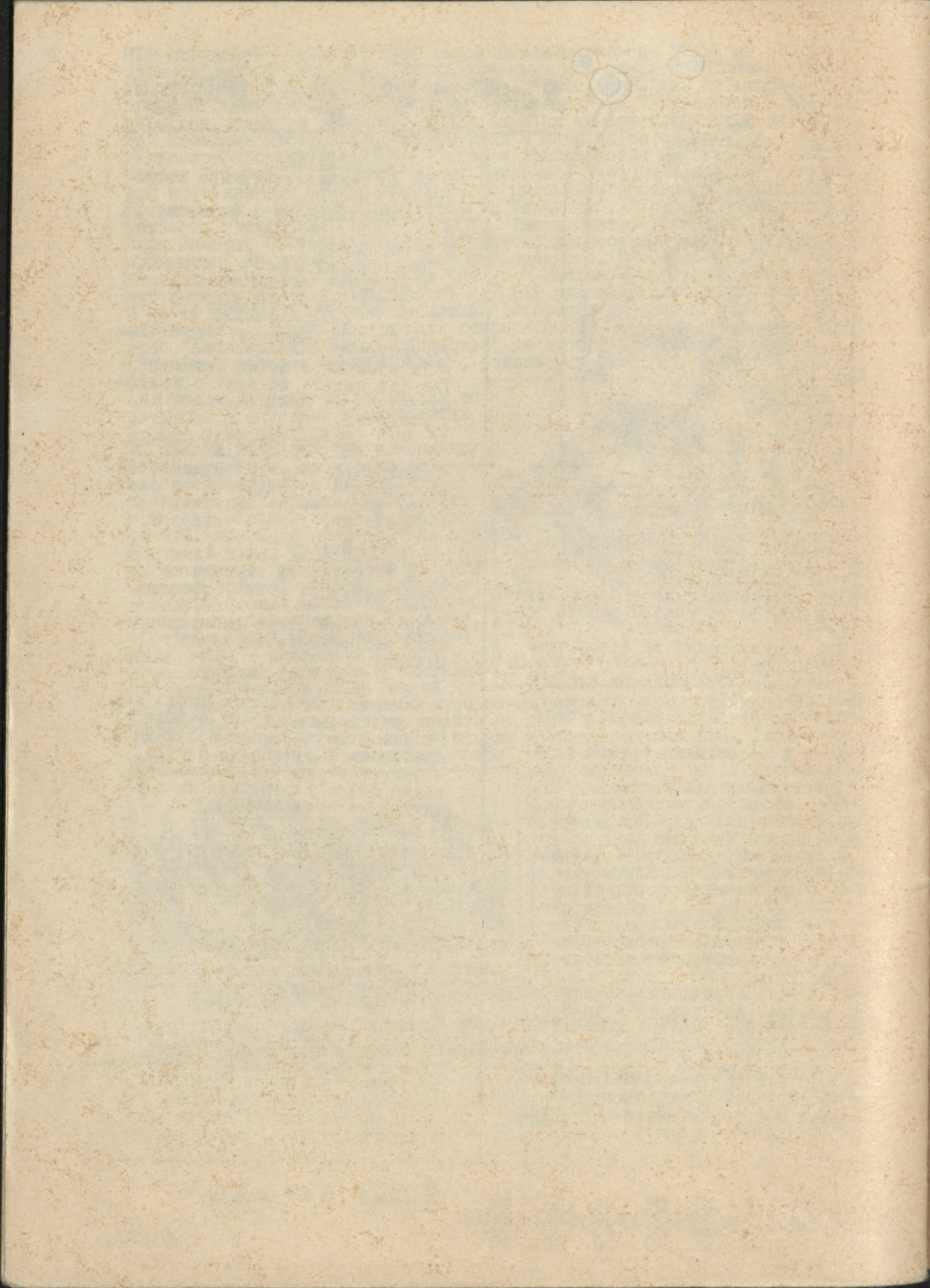
Мати з сином ідуть до церкви й проходять попри крамницю.
Синок: Мамо, прошу купити цукорків, бо можливо, що я буду в церкві плакати...

Інша причина

- Чому то тобі так щокда напухла?
Може від зубів?
- Та де! Це - від руки.

Хитрун

Кондуктор: З цим білетом, пане господарю, Ви не маєте права їхати поспішним потягом...
Селянин: Так? Ну, то пан можуть сказати машиністові, щоб їхав поволіше.

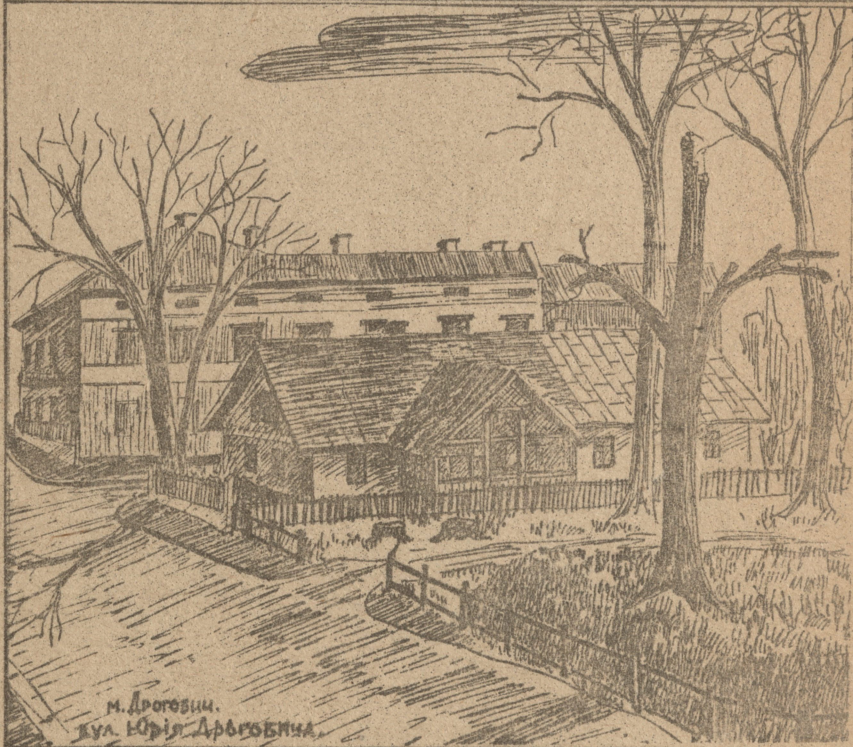
ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР ВЯЧЕСЛАВ УМНОВ
РЕДАКОЛЕГІЯ:

ОЛЕГ БАГАН
АНДРІЙ ГРУЩАК
ЄВГЕН МЕЛЬНИК
БОГДАН ПРОЦИШИН

МАРІЯ РОМАН
ПЕТРО СОВ'ЯК
БОГДАН ЧЕРВАК
РУСЛАН ЩУПЛАКЕВИЧ

ОБЛАДНИК ТА ІЛЮСТРАЦІЇ — РОМАН МАРІЇ

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР — ВІКТОР БУРЛАКОВ

НАША АДРЕСА: 293780, м. Трускавець,
вул. ШЕВЧЕНКА, 34.